

**ВІННИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИХАЙЛА КОЦЮБИНСЬКОГО**

Факультет дошкільної, початкової освіти та мистецтв
Кафедра мистецьких дисциплін дошкільної та початкової освіти

ДИПЛОМНА РОБОТА

на тему: **РОЗВИТОК ТВОРЧОЇ АКТИВНОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО
ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ АПЛІКАЦІЇ**

здобувача ступеня вищої освіти «магістр»
Галузі знань 01 Освіта/Педагогіка
Спеціальності 012 Дошкільна освіта
Боднарчук Наталі Олегівни

Використання чужих ідей,
результатів і текстів мають
посилання на відповідне джерело

Науковий керівник **Старовойт Л.В.**,
кандидат педагогічних наук, доцент

_____ (підпис)

_____ (ініціали, прізвище)

Розширена шкала _____

Кількість балів: _____ Оцінка: ECTS _____

Голова комісії _____ (підпис) _____ (ініціали, прізвище)

Члени комісії _____ (підпис) _____ (ініціали, прізвище)

_____ (підпис)

_____ (ініціали, прізвище)

_____ (підпис)

_____ (ініціали, прізвище)

м. Вінниця – 2018 рік

ПЛАН

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ ТВОРЧОЇ АКТИВНОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ АПЛІКАЦІЇ	7
1.1 Суть поняття творчої активності у філософській та психолого-педагогічній літературі	7
1.2. Психолого-педагогічні аспекти розвитку творчої активності дітей дошкільного віку	18
1.3. Сучасний стан розвитку творчої активності дітей старшого дошкільного віку засобами аплікації	33
РОЗДІЛ 2. ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ РОЗВИТКУ ТВОРЧОЇ АКТИВНОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В ПРОЦЕСІ РОБОТИ НАД АПЛІКАЦІЄЮ	47
2.1. Роль аплікації у розвитку творчої активності дітей старшого дошкільного віку	47
2.2 Розвиток творчої активності дошкільників шляхом підсилення мотиваційної складової	52
2.3. Реалізація розвивальних можливостей аплікації в процесі пізнавальної діяльності дітей старшого дошкільного віку	57
2.4 Реалізація діяльнісного компоненту творчої активності дітей старшого дошкільного віку засобами аплікації	63
ВИСНОВКИ	71
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	74
ДОДАТКИ	81

ВСТУП

Виховання та розвиток підростаючого покоління одне з основних завдань суспільства і є фундаментом майбутнього України. Розвиток дитини входить в складний багатогранний процес, у якому мають зреалізуватися основні завдання освіти. Виховувати і формувати світорозуміння дитини, розвивати її навички необхідно, коли її життєвий досвід тільки починає накопичуватися. Саме в дитинстві визначається спрямованість особистості, з'являються перші моральні установки, погляди та відбувається всебічний розвиток.

Виховання та розвиток спрямовані на індивідуальне становлення особистості, формування її рис і якостей. Виховання неефективне без знання процесу індивідуального розвитку, його рушійних сил і закономірностей. Відповідно у Базовому компоненті дошкільної освіти в Україні велике значення надається розвитку творчих здібностей дошкільників. Важливим результатом оволодіння дитиною мистецькою діяльністю є усвідомлення себе активним суб'єктом творчості, сформоване емоційно-ціннісне ставлення до рукотворного світу. Показник творчої активності дітей старшого дошкільного віку визначається рівнем розвитку естетичного сприймання об'єктів та явищ, умінням працювати з різними матеріалами, використовувати різні техніки, добирати відповідні засоби реалізації задуму, виявляти творчу уяву, естетичну чутливість, емоційно-ціннісне ставлення до навколишнього.

Вивченню проблем виховання дітей дошкільного віку присвячено праці таких українських науковців: А.Богущ, О.Богініч, Л.Братанова, В. Гальченко, А.Грищенко, О.Долинна, К.Крутій, І.Лебедева, Г.Лисенко, Т.Мігрин, Т.Панасюк, І.Резніченко, Т.Ухіна, А.Шевчук, О.Яковенко та ін.

Психолого-педагогічні дослідження науковців (Г.Беленька, Н.Бутенко, В.Ворошилова, Н.Глухова, О.Кононко, Н.Кот, Н.Лисенко, В.Маршицька, Г.Марочко, С.Ніколаєва, Н.Рижова, М.Роганова, Н.Коломіна, З.Плохій, В.Фокіна та ін.) доводять, що дитина дошкільного віку починає відділяти себе від навколишнього середовища, у неї формується емоційно-

ціннісне ставлення до нього та закладаються основи морально-екологічних позицій особистості, які проявляються у її взаємодії з природою, в усвідомленні того, що вона є її частиною.

Зображувальна діяльність має велике значення у вихованні та розвитку дитини, оскільки за своїм характером має потужний потенціал для реалізації освітніх завдань. Специфіка занять дає широку змогу для пізнання прекрасного, розвитку в дітей емоційно-естетичного ставлення до дійсності. Старший дошкільний вік є сензитивним періодом для розвитку творчих задатків і здібностей дитини (О.Дудецький, О.Д'яченко, Б.Теплов), що проявляється в становленні провідних, визначальних підстав її психіки (цінностей особистісних відносин, спілкування, діяльності тощо) (Т.Алієва, Л.Парамонова). Когнітивні структури, засвоєні дітьми на даному життєвому етапі, сформують «золотий фундамент» зрілої особистості (О.Запорожець). У зв'язку з цим виникає актуальна необхідність у здійсненні теоретико-експериментального дослідження, яке спрямоване на розробку інноваційних форм, засобів, методів навчання дошкільнят, які сприятимуть розвитку творчої активності дитини. Аплікація сприяє формуванню та розвитку багатьох особистісних якостей особистості, її психічних і естетичних можливостей.

Аналіз педагогічної та методичної літератури показує, що у практиці дошкільної освіти проблема використання аплікації у дошкільних навчальних закладах неодноразово досліджувалась. Водночас виникають і нові проблеми, пов'язані з необхідністю вдосконалювати зміст і форми впровадження аплікації в освітній процес ЗДО. Сучасні вихователі не надають важливого значення аплікації як засобу виховання та розвитку дошкільників і не використовують увесь потенціал аплікації у зображувальній діяльності. Актуальність даної проблеми зумовила вибір нашої теми «Розвиток творчої активності дітей старшого дошкільного віку засобами аплікації».

Об'єкт - розвиток творчої активності дітей старшого дошкільного віку.

Предмет - педагогічні умови розвитку творчої активності старших дошкільників засобами аплікації.

Мета: теоретично обґрунтувати педагогічні умови та розкрити методичні аспекти розвитку творчої активності дітей старшого дошкільного віку в процесі роботи над аплікацією.

Відповідно до мети визначено основні **завдання** дослідження:

1. Проаналізувати науково-методичні джерела з проблеми дослідження та розкрити теоретико-методологічні основи розвитку творчої активності дітей;

2. Дослідити стан розвитку творчої активності дітей старшого дошкільного віку в процесі роботи над аплікацією;

3. Виокремити та обґрунтувати педагогічні умови розвитку творчої активності дітей старшого дошкільного віку в процесі роботи над аплікацією;

4. Виокремити методичні аспекти педагогічного керівництва розвитком творчої активності старших дошкільників в процесі роботи над аплікацією.

Методи дослідження: теоретичні (аналіз, порівняння, синтез, класифікація та узагальнення наукових джерел із проблеми дослідження, вивчення програмних документів) були використані з метою з'ясування умов розвитку творчої активності дітей засобами аплікації; емпіричні (спостереження, анкетування, аналіз продуктів творчої діяльності дітей) – для виявлення та перевірки виокремлених педагогічних умов.

Експериментальна база: дослідно-експериментальна робота проводилась у закладі дошкільної освіти Джуринський ДНЗ «Дзвіночок», Хоменківський ДНЗ «Ромашка» Шаргородського району Вінницької області, Експериментальна робота здійснювалась в групах старшого дошкільного віку. Дослідженням охоплено 43 дитини дошкільного віку.

Дипломна робота складається зі вступу, двох розділів (перший розділ складається з трьох підпунктів, другий – з чотирьох), висновків, списку літератури та додатків.

Апробація результатів дослідження здійснювалась на:

- 1) III-ій міжнародній науково-практичній конференції «Фундаментальні та прикладні дослідження: сучасні науково-практичні рішення та підходи», Дрогобич, 17 листопада 2017 р.
- 2) на звітній науково-практичній конференції викладачів і студентів факультету дошкільної, початкової освіти та мистецтв ВДПУ ім. М.І.Коцюбинського, квітень 2018 р.;
- 3) Konferencja Miedzynarodowej NaukowoPraktycznej (on-line) zorganizowanej dla pracowników naukowych uczelni, jednostek naukowo-badawczych oraz badawczych z państw obszaru byłego Związku Radzieckiego oraz byłej Jugosławii. (30.08.2018) - Warszawa, 2018р.;
- 4) Всеукраїнській науково-практичній конференції «Актуальні проблеми мистецької підготовки майбутніх вчителів» (VII школа методичного досвіду), листопад 2018 р.;

Тези матеріалів доповідей надруковано:

1. Боднарчук Н. Психолого-педагогічні аспекти розвитку творчої активності особистості в процесі художньої діяльності // Наукові записки: Збірник матеріалів науково-практичної конференції викладачів і студентів факультету дошкільної, початкової освіти та мистецтв. Серія «Мистецтво» /за ред. Л.В.Старовойт, Л.М.Ліхіцька. – Вінниця: ФОП Корзун Д.Ю., 2018. – С. 24-27
2. Боднарчук Н. Роль аплікації у розвитку творчої активності дітей старшого дошкільного віку // Science, research, development pedagogy. - №4. – Berlin, 2018. – P. 63-66

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ ТВОРЧОЇ АКТИВНОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ АПЛІКАЦІЇ

1.1 Суть поняття творчої активності у філософській та психолого-педагогічній літературі

Аналіз літератури з проблеми розвитку творчої активності показав, що її різні аспекти висвітлюються в працях філософів М. Бердяєва, Г. Давидова, М. Кагана, І. Канта, психологів Л. Виготського, Д. Богоявленської, О. Матюшкіна, В. Моляко, Я. Пономарьова, С. Рубінштейна, педагогів М. Данілова, Т. Комарової, П. Підкасистого, Н. Сакуліної та ін.

Вивчення сучасних досліджень з проблеми творчості показало, що вченими виділено чотири напрями до трактування поняття «творчість». У першому напрямі творчі здібності визначаються рівнем інтелектуального розвитку (Л. Венгер, О. Д'яченко, В. Кудрявцев, Н. Лейтес та ін.). Л. Венгер розглядають творчі здібності як одну зі складових обдарованості, поряд з пізнавальними здібностями, визначають їх як розвинену уяву, оцінюючи за оригінальністю і складністю продукту. Пізнавальна активність в їх розумінні також є складовою обдарованості, поряд з іншими компонентами, але не визначає її прояв.

У другому напрямі творчість розглядається як креативність, як виявлення нового, постановка і рішення проблем (Дж. Гілфорд, О. Матюшкін, Е. Торренс). У концепції О. Матюшкіна, який використав для дослідження здібностей тести на креативність, процес творчості є формою вирішення проблеми, виявлення прихованих елементів відносин. Рішення проблемної ситуації розглядається тут як кінцевий процес творчості [43].

У третьому напрямі творчість визначається як загальна здатність до перетворення колишнього досвіду. У даному напрямі творчість протиставляється діяльності і зводиться до активності несвідомого (В. Дружинін, Я. Пономарьов) [51]. Творчість має в основі глобальну ірраціональну мотивацію, відчуження людини від світу. Екзистенціальна

тривога рухає розумову активність, яка реалізується в творчості.

У четвертому напрямі під творчими здібностями розуміють інтегральну якість особистості, що об'єднує інтелектуальні і особистісні компоненти (Д.Богоявленська). В основі творчості лежить особлива категорія здібностей – духовні здібності, які є «цілісною суттю», «інтегральним проявом інтелекту і духовності людини» [10].

Безсумнівно, в даний час існує велика кількість підходів до трактування поняття «творчість». Однак, незважаючи на все їхнє різноманіття, єдиного науково обґрунтованого визначення творчості нами не виявлено. Швидше за все, це обумовлено міждисциплінарним статусом категорії, в силу чого і виявляється наявність різних смислових контекстів даного поняття в окремих галузях наукового знання. Можна погодитися з твердженням, що в науці немає смислової диференціації поняття творчості, а існує різноманіття його значення – це сфери особистості, процес діяльності і його результат [9, с. 18].

Синонімами творчості часто виступають такі поняття, як творча діяльність, продуктивна діяльність, творче (продуктивне) мислення, творча активність, творча уява. Як правило, у всіх визначеннях творчості (Н.Ветлугіна, Г.Григор'єва, Т.Казакова, Л.Коршунова, В.Левін, В.Моляко та ін.) відзначається, що це діяльність, в результаті якої створюється новий, оригінальний продукт, що має суспільне значення. Це може бути і нове знання, і предмет, і твір мистецтва, і спосіб діяльності тощо.

Для аргументації даної позиції наведемо приклади визначень творчості, які найчастіше вживаються. Творчість – це вища форма активної і самостійної діяльності людини, для якої характерні об'єктивна (кінцевий продукт) і суб'єктивна (сам процес творчості) сторони [20]. Творчість – певна діяльність, яка створює нові оригінальні предмети, що мають суспільне значення, та є складним процесом пізнання та образного відображення навколишньої дійсності [52, с. 60-61].

Творчість – це напруження всіх духовних сил людини, що включає точність спостереження за явищами, вибіркоче запам'ятовування істотного і

волю, що реалізується в постійному пошуку відповіді на поставлене запитання (К.Станіславський). Творчість (з позиції фізіології) – це утворення нових умовних рефлексів за допомогою раніше придбаних зв'язків (В.Савич). Творчість (з позиції рефлексологічного вчення) – реакція на подразник (проблемну ситуацію), яка утворює домінанту і систематизуючий необхідний матеріал на основі раніше здобутого досвіду. Творчість – психічний процес створення нових цінностей, продовження і заміна дитячої гри. Діяльність, результат якої – створення нових матеріальних і духовних цінностей [55, с. 120].

Творчість є культурно-історичним явищем, що має психологічний аспект – особистісний і процесуальний, що передбачає наявність у суб'єкта здібностей, мотивів, знань і умінь. Вивчення цих властивостей особистості виявило важливу роль уяви, інтуїції, неусвідомлених компонентів розумової активності, а також потреби особистості в самоактуалізації, в розкритті і розширенні своїх творчих можливостей [41, с.18].

На наш погляд, найбільш повне визначення творчості наступне. Творчість – категорія філософії, психології і культури, що виражає собою найважливіший сенс людської діяльності, що властиве індивіду з ієрархічно структурованою єдністю здібностей, які визначають рівень і якість розумових процесів, спрямованих на пристосування до постійно змінюваних і невідомим умов в сенсомоторних, наочних, оперативно-діяльнісних і логіко-теоретичних формах. Творчість є також деяким аспектом розвитку особистості, що передбачає перехід на високий інтелектуальний рівень. Категорії творчості: обдарованість, оригінальність, фантазія, інтуїція, натхнення, технічний винахід, наукове відкриття, твір мистецтва тощо [51, с. 18].

Велика увага творчості приділяв у своїх роботах психолог Л.Виготський. Підкреслюючи специфічність творчості як особливого виду діяльності, яка властива тільки людині, він писав, що у повсякденності творчість є необхідною умовою існування, і все, що виходить за межі рутини і в чому полягає хоч йота нового, зобов'язане своїм походженням творчому

процесу [16, с. 137].

Резюмуючи вищесказане, зазначимо, що в широкому сенсі творчість розуміється як діяльність, що породжує щось нове, яке ніколи раніше не існувало. Дане визначення є найбільш усталеним в науці і практиці і тому часто вживаним.

Однак існує інша точка зору (М.Варій, Є.Загородня), що творчість – це складний розумовий процес, що забезпечує можливість виходу за межі «своєї» системи координат, звичних способів рішення завдань, свого уявлення про світ, можливість переходу на іншу точку зору, з якої людина зможе побачити невидиме з «свого світу» рішення [13; 26]. Таким чином, в основі творчості лежать різноманітні психічні процеси, де домінантою є продуктивне (нетривіальне) мислення [53, с. 124].

Важливим для розуміння природи творчості є питання про критерії, за якими діяльність повинна оцінюватися як творча. Виходячи з аналізу філософських, психолого-педагогічних джерел виокремлено такі групи критеріїв творчості: 1) принципова новизна (з позиції культури); 2) соціальна значимість (оцінюється як благо для людства); 3) ступінь досконалості речі (майстерність виконання).

І.Калошин виділяє ще один критерій (або момент) творчої діяльності – розробка суб'єктом на усвідомлюваному або неусвідомлюваному рівнях нових для себе знань в якості орієнтовної основи для подальшого пошуку способу вирішення завдання. Цей критерій вводиться на основі теорії поетапного формування розумових дій П.Гальперіна, який вивчав орієнтовну діяльність людини [17, с. 25].

Один з найбільш поширених критеріїв творчості – поява психічних новоутворень: перцептивних образів – за В.Зінченко, знань – за В.Давидовим, мети та змісту – за О.Леонтьєвим, способів дій – за Я.Пономарьовим, пізнавальної мотивації – за О. Матюшкіним.

Наявність в літературі різних критеріїв творчості свідчить про відсутність їх єдиної, усталеної класифікації, а також про їхню специфічність для конкретних видів людської діяльності.

Більшість вчених (Г.Костюк, В.Моляко та ін.) розглядають творчість як процес, що проходить в своєму розвитку кілька етапів:

1. Осмислення задуму, передбачення результатів творчості.
2. Передбачення шляху реалізації задуму, свідоме чи несвідоме обмеження зони пошуку життєвого матеріалу, образів, художніх засобів.
3. Уявні маніпулювання образами, елементами творів, зв'язками між ними, комбінування, зіставлення і протиставлення елементів, розсуд несподіваної функції елемента, зміна кута зору на зв'язку між явищами тощо – побудова варіантів.
4. Власне творення, реалізація версії, ідей, образів у матеріалі мистецтва, технічне здійснення.
5. Оцінка знайдених варіантів, комбінацій, співвіднесення їх із задумом, відбір.

Перші чотири етапи – основні, на п'ятому – відбувається функція «критики» [34; 45].

Дослідники проблеми відзначають, що суспільної основою і передумовою творчості є виробнича трудова діяльність людини. Саме вона дозволяє здійснювати людині функцію активного діяча і перетворювати навколишній світ відповідно до своїх потреб, світоглядом і потребами (В.Давидов, О.Леонтьєв, С.Рубінштейн) [22; 38; 53]. На наш погляд, це положення є визначальним для розробки методичних аспектів формування творчої активності.

О.Матюшкін, застосувавши виявлені компоненти трудової діяльності до творчості, виділив в її структурі наступні взаємопов'язані компоненти: мета дії, способи дії, умови дії [43, с.89]. У дослідженні Р.Кондратенко також виділяються компоненти творчої діяльності: мета діяльності (образ кінцевого продукту), предмет діяльності, знаряддя діяльності і продукт діяльності [33, с. 203].

Наукові дослідження І.Лернера показали, що творчій діяльності людини притаманні основні процесуальні риси, які складають основу для подальшого розвитку і поглиблення досвіду творчої діяльності: самостійний

перенос знань і умінь в нову ситуацію; бачення нових проблем у знайомих, стандартних умовах; бачення нової функції знайомого об'єкта; вміння бачити альтернативу рішення; вміння комбінувати раніше відомі способи вирішення проблеми в новий спосіб [39].

Вагомий погляд на проблему творчості як на механізм розвитку особистості представлений в роботах В.Закрецького, Я.Пономарьова, С.Степанова та ін. Я.Пономарьов зазначає, що необхідна відмова від трактування терміну «творчість» у вузькому змісті – діяльність людини. У широкому сенсі творчість як механізм розвитку виступає в якості атрибуту матерії, її невід'ємної властивості, а загальний критерій творчості виступає як критерій розвитку [51, с. 73]. З цього випливає, що творчість – це складний, багатогранний процес поступального руху.

Узагальнюючи наукові дослідження щодо творчості, представляємо контент аналіз у таблиці 1.1.

№	Автор	Визначення	Аналіз
1	К.Гельвецій	Творчість – поєднання образів та почуттів, є винахідником образів, подібно до того, як розум є винахідником ідей	винахід
2	Гегель	Творчість стверджується в гармонії душі і тіла та пов'язує здатність творіння з природними елементами, які перетворюються в індивідуальність	індивідуальність
3	К.Станіславський	Творчість – це напруження всіх духовних сил людини, що включає точність спостереження за явищами, вибіркоче запам'ятовування істотного і волю, що реалізується в постійному пошуку відповіді на поставлене запитання	напруження
4	В.Овчинніков	Творчість – це складний розумовий процес, що забезпечує можливість виходу за межі «своєї» системи координат, звичних способів рішення завдань, свого уявлення про світ, можливість переходу на іншу точку зору, з якої людина зможе побачити невидиме з «свого світу» рішення	розумовий процес
5	С.Головін	Творчість – культурно-історичне явище, що має психологічний аспект – особистісний і процесуальний, що передбачає наявність у суб'єкта здібностей, мотивів, знань і умінь	культурно-історичне явище

На основі аналізу психолого-педагогічних джерел встановлена

класифікація рівнів розвитку творчості (Н.Ветлугіна, Л.Виготський, П.Підкасистий та ін.). Автори виділяють діяльність відтворюючу (репродуктивну, нетворчу) і діяльність продуктивну (творчість, творення). На думку науковців відтворююча діяльність є початковою сходинкою творчої діяльності.

Якщо говорити про творчість, то її основою буде уявлення (тобто комбінаторна здатність мозку). Причому результат буде полягати не в відтворенні колишніх вражень або дій, а в створенні нових образів або дій. Творчість передбачає наявність у людини розвинутої уяви, як такої здатності, завдяки якій вона може бачити ціле раніше і бачити правильно [56].

Н.Ветлугіна зазначає, що будь-яка художня діяльність не може успішно здійснюватися без освоєння способів відтворення, будь-який художній прояв має потребу і в творчих діях. На думку педагога-дослідника, з одного боку дитина в своїй творчості опирається на відтворення знайомого предмета, дії, явища, з іншого, – відтворюючи знайоме поєднання фарб, почуту мелодію, образний літературний вислів, додає до них своє трактування, вигадку [15, с. 126].

Отже, творча діяльність неминує включати в себе репродуктивні елементи, багато з яких виконуються «механічно» на основі вже сформованих умінь і навичок. У свою чергу репродуктивна діяльність може містити в собі окремі елементи творчості, хоча і залишається в цілому на рівні виконавської. Обидва ці елементи взаємопов'язані і доповнюють один одного як самостійні рівні одного цілого.

З усього вищесказаного стає очевидним, що нетворче є «платформою», основою всього творчого. Забезпечуючи кількісне накопичення базової інформації, воно передусім подалішу творчу діяльність. Отже, необхідною умовою повноцінного гармонійного розвитку особистості є раціональне поєднання відтворюючої і творчої видів діяльності.

Т.Житнік виділила три рівні (етапи) розвитку творчості, взявши за основу «глибину» і усвідомленість інтересів і ступінь самостійності при

вирішенні практичних завдань: прикладна (або «практична») творчість, «спрямована» творчість і «професійна» творчість. Дані рівні він застосував не тільки до творчості в освітній діяльності, але і до технічної, художньої творчості, а також до інших форм прояву творчості дитини [25].

Вивчення проблеми творчості виявило, що близьким і тісно пов'язаним з поняттям творчості є поняття активності. Обидва вони взаємодоповнюють один одного і відображають ставлення людини до світу і його можливість виходити за рамки заданого. Отже, все сказане про творчість може бути віднесено і до творчої активності.

Однак, на наш погляд, категорія активності є ширшою за змістом, ніж творча активність. Творчість вже передбачає наявність активності (С.Рубінштейн), активність же в свою чергу проявляється в енергійній, інтенсивній діяльності, у праці, навчанні, суспільному житті, різних видах творчості, іграх, спорті тощо [53].

У вітчизняній психології і фізіології одним з перших дослідників активності був О.Лазурський. Він характеризував активність як «нервову психічну енергію». На думку Г.Шевченко активність – це найважливіша риса творчої особистості: здатність змінювати навколишню дійсність у відповідності з особистими потребами, поглядами, цілями [64]. М.Матюшкін, Л.Новікова, також розглядають активність як одну з якостей особистості [43].

Д.Богоявленська розуміє під творчою активність інтелектуальну, яка об'єднує всі види творчої діяльності людини (наукову, технічну, художню, прикладну творчість). Критикуючи погляд на активність як на діяльність і «міру взаємодії», Д.Богоявленська пояснює, що активність – це інтегральна властивість особистості. Вона забезпечує можливість виходити за межі заданої ситуації, діяти поза вимогами ситуації, тобто дозволяє вийти за рамки зовні доцільної діяльності і здійснити власне світобачення [10].

Науковці ототожнюють активність з діяльним ставленням людини до світу, її здатністю здійснювати суспільно значущі перетворення матеріального і духовного середовища на основі освоєння суспільно-історичного досвіду людства; проявляється у творчій діяльності, вольових

діях, спілкуванні [21].

На думку дослідників активність особистості лежить в основі науково-технічного і соціального прогресу і в залежності від мотивації має різні рівні:

- активність відтворення: характеризується прагненням дитини зрозуміти, запам'ятати, відтворити знання, опанувати способами їх застосування за зразком;

- активність інтерпретації: пов'язана з бажанням дитини зуміти сенс досліджуваного, встановити зв'язки між явищами і процесами, оволодіти способами застосування знань у змінених умовах;

- творча активність: передбачає прагнення дитини до теоретичного осмислення знань, самостійного пошуку вирішення проблем, прояв пізнавальних інтересів. Стимулювання творчої активності вимагає від педагогів створення таких умов, які викликають у дитини інтерес до навчання, потребу в знаннях та націлені на свідоме засвоєння [33, с. 27].

Активність виступає у співвідношенні з діяльністю як динамічна умова її становлення, здійснення і видозміни, як властивість руху. Для активності характерні: 1) обумовленість вироблених дій специфікою внутрішнього стану суб'єкту безпосередньо в момент дії – на відміну від реактивності, коли дії обумовлені попередньою ситуацією; 2) довільність – обумовленість особистою метою суб'єкту; 3) надситуативність – вихід за межі початкової мети – на відміну від обмеження дій вузькими рамками заданого; 4) значна стійкість діяльності щодо прийнятої мети [34, с. 14].

У роботах Н.Сакуліної термін активність вживається як антитеза пасивності, коли дитина йде на будь-які хитрощі (вгадує, підглядає), але не виконує безпосереднього завдання. Ю.Березіна визначає, що поняттям загальної активності об'єднується група особистісних якостей, що обумовлюють внутрішню потребу, тенденцію індивіда до ефективного освоєння зовнішньої дійсності, взагалі до самовираження щодо зовнішнього світу [56, с. 22]. Даючи таке трактування активності, Ю.Березіна підкреслює, що психічна активність розглядається як властивість, як структурний компонент темпераменту.

У педагогічній науці «активність» тлумачиться як принцип навчання. М.Данілов термін «активність» вживає як синонім творчої активності, виділяючи при цьому лише різні рівні її прояву: активність засвоєння (відтворююча активність), пізнавальна і практична активності. Він зазначає, що активність дітей – це жива енергійна діяльність, спрямована на виконання отриманого завдання. Ступінь їхньої активності залежить від того, наскільки ясно усвідомлено ними завдання. Пізнавальна і практична активність проявляються в сприйнятті і «переробці» отриманої інформації, в пошуках правильної відповіді або рішення задачі та в інших розумових і фізичних зусиллях. М.Данілов вказує, що найбільш цінні результати досягаються тоді, коли формування пізнавальної і практичної активності дітей поєднується з розвитком їх самостійності [23, с. 34].

У ряді робіт (Т.Кудрявцев, І.Лернер, О.Матюшкін, Н. Скаткін та ін.) можливість прояву творчої активності пов'язується з наявністю певної міри проблемності, що вимагає вміння самостійно мислити, узагальнювати, порівнювати і вирішувати нові практичні завдання. Автори вважають, що мірою активності, є ініціатива, яка виступає продовженням мислительної діяльності за межами ситуативної заданості, яка не обумовлена ні практичними потребами, ні зовнішньою або суб'єктивною негативною оцінкою роботи [36; 39; 43].

Л.Божович представляє активність як особливу потребу, яка націлена на пристосування до навколишнього середовища. Людина, звільняючись від безпосереднього впливу навколишнього середовища, не тільки пристосовується до нього, а й проектує це середовище на самого себе [11].

Б.Ананьєв дає більш глибоке визначення активності, розглядаючи її з позиції особистості, як суб'єкта діяльності в умовах певного соціального статусу. На його думку, довготривалий характер активності сприяє виробленню певних тактик поведінки, які не тільки дозволяють особистості пристосовуватися до певних ситуацій, але і досягти далеких цілей, загальних ідей і принципів світогляду. Б.Ананьєв пише, що активність є складною системою відносин особистості, установок і мотивів, якими вона керується в

своїй діяльності, цілей і цінностей, на які спрямована ця діяльність. Причому, вся ця система суб'єктивних властивостей реалізується в певному комплексі громадських функцій – ролей, які виконує людина в заданих соціальних ситуаціях розвитку [2, с. 136]. У сучасній педагогіці творча активність розглядається як один з видів більш загальної характеристики особистості, якою є соціальна активність.

Соціальна активність особистості інтерпретується дослідниками як діяльний стан особистості, «здатність здійснювати інтенсивну, результативну, творчо перетворюючу діяльність відповідно до суспільних потреб і власних інтересів. Соціальна активність є не окремою якістю особистості, а її інтегральною властивістю, яке набуває в кожному окремому випадку специфічної структури і реалізується в різних видах діяльності: пізнавальній, суспільно-корисній, трудовій, моральній, художньо-естетичній, фізкультурно-спортивній [48, с. 36].

Ми вважаємо, що **творча активність** – це інтегральна якість особистості, яка виявляє і проявляє себе в продуктивній діяльності, вона характеризується умінням (і бажанням) дитини самостійно, ініціативно шукати і засвоювати необхідні знання та вміння, застосовувати їх в нових нестандартних ситуаціях; вирішувати складні завдання, а також здатністю дитини ставити мету, пропонуючи найнесподіваніші, оригінальні способи її реалізації.

Узагальнюючи все вищесказане, стає очевидним, що активність особистості відображає її ставлення до діяльності, світу, до самої себе. Тобто, це дії, що виникають з ініціативи самого суб'єкта, зумовлені його внутрішніми протиріччями і опосередковані навколишнім впливом (Б.Ананьєв, Л.Божович, С.Рубінштейн). Як видно з проведеного аналізу літератури, творча активність вивчалася з різних позицій (філософами, психологами, педагогами). У науці є безліч різних точок зору на творчу активність. У всіх них простежуються наступні загальні позиції: розуміння творчої активності як складної інтегральної якості особистості; визнання важливості самостійності, ініціативи суб'єкта; заохочення проявів

неповторності, індивідуальності, прагнення до відкриття нового, оригінального.

1.2. Психолого-педагогічні аспекти розвитку творчої активності дітей дошкільного віку

У нашому дослідженні творчість розглядається як складний мислительний процес, який виявляє і проявляє себе в діяльності, характерною особливістю якої є новизна і неповторність продукту. З цього визначення випливає, що основним показником творчості виступає унікальність його результату (художній твір, ідея, технічний прилад тощо).

Якщо з позиції об'єктивної новизни аналізувати дитячу творчість, то у ній не можна виділити особливої соціальної значущості і оригінальності. Стосовно до старшого дошкільного віку можна говорити лише про суб'єктивну сторону (цінності) даного явища. Таким чином, ми погоджуємось з думкою Н.Ветлугіної, Г.Григор'єва, Є.Кравцова та ін.), що дитяча творчість визначається не кінцевим результатом, а його освітнім впливом на розвиток дитини та самим процесом творення і емоціями, що виникають у дошкільнят в момент діяльності. Дитина не відкриває нічого нового для світу дорослих, але вона робить значні відкриття для себе [15; 21]. Н.Ветлугіна вважає, що відкриваючи нове для себе, дитина одночасно відкриває дорослим нове про себе [15].

Вітчизняні психологи і педагоги (Л.Виготський, В.Давидов, О.Запорожець, Н.Сакуліна та ін.) довели, що творчі можливості дітей проявляються вже в дошкільному віці і розвиток їх відбувається не спонтанно, а в результаті освоєння способів діяльності в процесі спеціально організованого навчання. Навчання не перешкоджає розвитку творчості, а навпаки сприяє його становленню. Поки дитина на заняттях під керівництвом педагогів не здобуде необхідні знання, уміння і навички, не отримає досить виразні уявлення для своєї діяльності, вона буде відчувати себе безпорадною та робитиме не те, що задумав, а те, що виходить [56].

Важливим аспектом у нашому дослідженні є питання про особливості

прояву дитячої творчості. У даний час встановлено, що творчість дітей старшого дошкільного віку має свою специфіку, обумовлену психологічними і фізіологічними закономірностями. Так Л. Божович вважає, що кожен віковий етап характеризується сукупністю специфічних для нього умов життя і діяльності дитини і структурою тих психологічних особливостей, які формуються під впливом цих умов [11, с. 143]. Тим самим вона підтверджує необхідність застосування вікового підходу до виховання і навчання дошкільнят.

Аналіз теоретичних джерел виявив, що дослідники визнають можливість п'яти-шестирічних дітей до створення нового малюнку, конструкції, способу фантазії, руху тощо, які відрізняються оригінальністю, варіативністю, гнучкістю і рухливістю. Вчені солідарні в думці, що найбільш яскраво креативність дитини проявляється в мовленнєвій творчості і специфічних дитячих видах діяльності. У дослідженні Н.Седж показано, що максимально активність дошкільника виявляється в грі, особливо в творчій. У працях В.Воронової, І.Івакіна, Н.Короткової, М. Михайленко, Г.Павленко та ін. є багато цікавих фактів, які розкривають значення ігрової діяльності для розвитку творчих здібностей дітей.

На думку Л.Виготського, ігри побудовані на наслідуванні і в більшості випадків відображають те, що дитина бачила і чула від дорослих. Проте, – як переконаний психолог, – ці елементи ніколи не відтворюються в грі в своєму незмінному вигляді. Гра дитини не є простим спогадом про пережите – це творча трансформація пережитих вражень, комбінування їх і побудова з них нової дійсності, що відповідає запитам і потребам самої дитини [16, с. 227].

Творча активність, як властивість особистості, полягає в самостійному створенні дитиною нових ігрових сюжетів і ситуацій, комбінації знань, досвіду, об'єднанні життєвих вражень з літературою [37].

Б.Ананьєв, не применшуючи значення гри в розвитку дитини, стверджував, що реальне життя малюка здійснюється не в ігрових, а в трудових діях, тому роль праці в розвитку дитини не може компенсуватися ніяким іншим видом діяльності [2]. Аналогічні думки висловлюють

О.Герасімова, М.Крулехт, В.Логінова, Д.Фельдштейн.

Педагоги і психологи підкреслюють правомірність питання про взаємозв'язок гри і праці дошкільнят. Вони відзначають, що активні дії дитини з предметами зароджуються ще в ранньому дитинстві і носять характер ігри. Розгортання гри вимагає деякого знання життєвого явища, але коли воно добре виявиться, гра припиняється. Праця, навпаки, стає більш ефективною за умов розширення кола знань про явища, оволодіння навиками роботи. На відміну від гри праця не може бути завершеною на конкретному етапі, тому що завжди має кінцевий результат, в цьому її основний зміст (В.Нечаєва).

Здобуваючи у старшому дошкільному віці самостійного значення, праця починає обслуговувати гру. Однак органічний взаємозв'язок гри і праці в якійсь мірі зберігається. Так діти з великою охотою використовують в своїх іграх різні вироби, виготовлені на заняттях художньої праці. Володіючи трудовими вміннями і навиками, діти, особливо підготовчої групи, легко переходять від гри до праці, а отримавши потрібний результат – знову до гри [50]. Це вказує на становлення компонентів трудової діяльності, оволодіння дитиною трудовими процесами.

Ми підтримуємо думку науковців, що гра і праця – провідні види діяльності, тому що саме в них певним чином відбувається становлення особистості дитини. Особливість їх полягає в тому, що трудова діяльність невіддільна від гри.

К.Ушинський писав, що без особистої праці людина не може йти вперед, не може залишатися на одному місці, але повинен йти назад. На його думку виховання не тільки має вселити дитині повагу та любов до праці, воно повинно сформувати у неї звичку до праці. Головне завдання трудового виховання, на думку К.Ушинського, – формування усвідомленого, творчого ставлення дітей до праці. А вона може бути успішно вирішена, перш за все, при співвіднесенні особливостей трудової діяльності з грою, заняттями, віковими можливостями дошкільників [59].

Г.Григор'єва вказує, що художня праця – це вид художньої діяльності,

оскільки дитина створює не просто корисні, але й красиві, виразні предмети, експресивно забарвлені речі. Гарна, художньо цінна річ, як вважає автор, відрізняється тим, що в ній все погоджено, підпорядковане єдиному задуму: призначення, форма, матеріал, колір, візерунок, композиція [21, с. 232]. Саме ця обставина – відповідність форми і всіх деталей конструкції у виробі з його призначенням є основною вимогою дизайну, що вказує на актуальність впровадження початкових основ дизайну вже в практику дошкільної освіти.

Художня праця – один з найбільш цікавих, привабливих і улюблених занять дитини. У цьому процесі діти проявляють велику зацікавленість в отриманні нових знань і умінь, як правило, добре їх засвоюють і застосовують на практиці і, що особливо важливо, менше втомлюються. Важливим видом діяльності в процесі художньої праці є аплікація, яка несе у собі значний художньо-творчий потенціал. Систематичні заняття аплікацією підвищують у дітей почуття відповідальності, формують вміння загальної культури праці, збереження і відродження кращих традицій естетичної, екологічної культури, розширюють уявлення про красу навколишнього світу. В процесі виготовлення виробів в техніці аплікація у дітей розвивається дрібна моторика руки, долають протиріччя між прагненням виготовляти красиві, самобутні речі, працювати спритно, ритмічно, злагоджено і проявом у праці поспіху, недостатнім рівнем сформованості відповідних компетентностей.

У процесі аплікації активізуються фізичні сили і розумова активність дітей. Опановуючи на досвіді елементарні уявлення про властивості різних матеріалів, дитина дізнається, що з них можна робити різноманітні речі, застосовуючи для цього то одні, то інші інструменти, способи з'єднання деталей. Крім того, придумуючи тему своєї роботи, дитина творить, фантазує. Вона вчиться розрізняти в чудацьких обрисах природного матеріалу знайомі предмети, створює фантастичні образи. Це розвиває кмітливість, творчу уяву, бажання не тільки відтворювати, але і творити. Для того щоб зробити аплікацію з природного матеріалу, дитина komponує

листочки, насіння, пелюстки тощо. Дошкільнята з інтересом придивляються до природного матеріалу, щоб вибрати форму, яка відповідає задуму тощо [51].

На початковому етапі навчання діти мало враховують свої можливості і ставлять нерідко такі цілі, які вони не в змозі здійснити. Однак, як стверджують дослідники, своєчасне навчання умінню вносить істотні зміни в характер творчої діяльності дає можливість дітям успішніше втілювати свої задуми в життя. Їм стають посильними більш високі вимоги: самим вибрати тему майбутньої роботи, продумати, які дії зробити, щоб аплікація була гарною, акуратною, виразною.

Таким чином, в системі всебічного гармонійного розвитку дошкільників аплікація є однією з основних видів дитячої творчої діяльності та важливим засобом навчання і виховання. Разом з тим творча активність дошкільника проявляється не тільки в грі або в будь-якому окремому виді діяльності, а й у поведінці [62].

Результати наукових досліджень дають можливість стверджувати, що у дітей з досить високим рівнем творчої активності найбільш виражена пізнавальна потреба (прагнення до нового знання, способу або умові дії). Вона нерідко домінує над іншими типами мотивації і знаходить своє вираження в формі пошукової, дослідницької активності. Такі діти більш наполегливі в пошуку відповідей, не завжди отримуючи їх від дорослих, вони намагаються знайти відповіді самостійно, знаходячи і читаючи відповідну літературу, спостерігаючи, пробуючи експериментувати тощо [63].

Педагоги і психологи довели, що пізнавальні інтереси дітей старшого дошкільного віку виходять за рамки ситуативної обумовленості і набувають творчого характеру. Вони стверджують, що творчість дитини проявляється ще в нерозвиненій формі. Незважаючи на це, вона містить в собі такі найважливіші властивості, які дають повне право говорити про справжню творчість дітей, оскільки вони в своїй творчій діяльності виходять за межі відомих їм знань і умінь [8].

В.Лихвар справедливо зауважує, що в процесі творчої діяльності долається побоювання дітей помилитися, зробити «не так, як треба», що суттєво сприяє розвитку сміливості і свободи дитячого сприйняття і мислення. Тієї сміливості і свободи, яка лягає в основу «дорослої» творчості [40].

На думку дослідників, саме в творчій діяльності розвивається образне, конструктивне і аналітичне мислення, здатність до фантазування, зорова пам'ять тощо. Іншими словами, відбувається різнобічний психічний розвиток дитини, розкривається її особистість, виховується легкість і швидкість оволодіння знаннями і вміннями, здатність використовувати їх для вирішення завдань в різних, в тому числі нестандартних ситуаціях, упевненість в правильності прийняття свідомих рішень та їхня реалізація [8, с. 123]. Можна констатувати, що дитина дошкільного віку не створює оригінальних творів мистецтва, але її творчість нерозривно пов'язане з пізнавальною діяльністю (сприйняттям, уявленнями, образним мисленням), уявою і практичною діяльністю.

В. Кудрявцев визначає уяву дошкільника як силу, яка притягує в одну неподільну точку загальне і одиничне, необхідне і випадкове, головне і другорядне. Він пише, що за допомогою уяви дитина виділяє ті властивості, які хоча і приховані, але специфічні для даного об'єкта і найбільш рельєфно відображають загальну, цілісну природу [36].

Л.Виготський розкриває механізм уяви через встановлення зв'язку, яка існує між реальністю і фантазією. Дане положення допомагає зрозуміти основу дитячої творчої активності, її характерні особливості:

1) уява завжди будується з елементів, узятих з дійсності, які є у досвіді людини. Чим багатший досвід людини, тим більше матеріалу, яким володіє його уява. Ось чому у дитини уява бідніша, ніж у дорослої людини. Чим більше дитина побачила, почула і пережила, тим багатшою і продуктивнішою буде діяльність її уяви.

2) готовий продукт уяви повинен бути адекватний будь-яким складним явищам дійсності. В цьому випадку уява працює не вільно, а направляється

чужим досвідом, в результаті чого може виходити далеко за межі наявних знань, засвоюючи чужий історичний або соціальний досвід.

3) емоційна зв'язок. З одного боку, будь-яке почуття, всяка емоція прагне втілитися в певний образ, з іншого боку – готовий продукт діяльності завжди співзвучний тому настрою, який оволодів дитиною в певну хвилину.

4) образ уяви, який ще не був у досвіді дошкільника і отримав своє матеріальне втілення, починає реально існувати і впливати на інші речі і на саму дитину [16].

Зі сказаного можна зробити висновок, що уява дитини і творчість виникають не відразу, а дуже повільно, поступово переходячи від елементарних форм до більш складних. Кожному віковому етапу властива своя форма творчості. Отже, перш за все, необхідно розвивати комбінаторні здібності мислення, розширювати досвід дитини, її пізнавальні потреби і інтереси, давати можливість для вправи в тій діяльності, в якій ці інтереси виражаються, створювати позитивну мотивацію діяльності, установку на успіх. Також важливо удосконалювати вміння і навички, що становлять операційно-технічну сторону діяльності.

Цікаві особливості дитячої творчої активності, передумови її виникнення розкриті в роботах Т.Житник, у яких зазначено, що сформовані в старшому дошкільному віці основоположні, тобто базові підстави особистості (цінності особистісних відносин, спілкування, діяльність тощо), стають стійкими, зберігаючись в своїх головних особливостях на багато років та істотно визначають подальший розвиток дитини. Причому, спрямоване виховання особистості, на думку Т.Житник, здійснюється в даному віці найбільш легко [25, с. 6].

Аналіз досліджень в області психофізичного розвитку дітей старшого дошкільного віку показує, що саме в цей період відбувається інтенсивний розвиток інтелектуальної, морально-вольової та емоційної сфер особистості, зміцнюється здоров'я, удосконалюються рухові вміння і навички. У дитини підвищується самоконтроль і оцінка діяльності, рівень довільності уваги, пам'яті, мовних і розумових процесів, зростає працездатність, посидючість

(Т.Бабаєва, М.Васильєва, О.Запорожець, В.Мухіна, С.Рубінштейн та ін.).

Таким чином, можемо стверджувати, що саме старший дошкільний вік є найбільш сприятливим етапом для розвитку творчої активності дітей засобами аплікації.

Ряд сучасних досліджень дозволив виявити специфічні ознаки творчої активності, які є універсальними і єдиними як для дітей, так і для дорослих: реалізм уяви, вміння бачити ціле раніше частин, перетворювальний характер творчих рішень, експериментування. Вони не притаманні спочатку дітям і дорослим, а складаються в процесі розвитку цілісного дитячо-дорослого людського співтовариства. Вони засвоюються, формуються і проявляються в різних видах діяльності. Процес творчого розвитку дітей розуміється як процес освоєння цих універсальних здібностей.

М.Подд'яков, досліджуючи творчі здібності, виділяє в якості їх основного структурного компонента проблемність мислення, що виражається у відкритості дитини до нового, у пошуку невідповідностей і протиріч, у власній постановці питань і проблем. Навіть невдача народжує пізнавальну проблему, викликає дослідницьку активність і забезпечує можливість нового етапу в творчому розвитку» [50].

Останнім часом все більш актуальним стає розгляд активності дитини через визначення її особистості як суб'єкта діяльності (О. Брушлинський, О.Леонт'єв. С.Рубінштейн). У зв'язку з цим в дидактиці дошкільної освіти розробляються прийоми навчання, що сприяють постановці дошкільнят в активну суб'єктну позицію (Л.Венгер, В.Логінова, З.Михайлова та ін.). М.Крулехт зауважує, що трудове виховання не може припускати просте включення дитини в трудову діяльність, а повинно бути орієнтовано на залучення її до праці як цінності загальнолюдської культури, виховання ціннісного ставлення до праці через освоєння дитиною позиції суб'єкта трудової діяльності. У свою чергу це надає благодатний вплив на освоєння дошкільням потужних йому видів діяльності (гра, образотворча, конструктивна діяльність, спілкування з дорослими та однолітками).

На основі вивчення теоретичних джерел встановлено, що педагоги і

психологи найважливішим джерелом творчого розвитку дошкільника вважають експериментування. Вони визначають експериментування, як особливий спосіб духовно-практичного освоєння дійсності, що спрямоване на створення таких умов, в яких предмети найбільш опукло виявляють свою приховану в звичайних ситуаціях сутність. Шляхом експериментування дитина виробляє перенесення і включення властивостей знайомих предметів в контекст нової ситуації, а також розкриває можливі трансформації даних властивостей в цьому контексті. Важливим тут є те, що дитина діє шляхом свідомого, самостійного «ручного» перетворення об'єкту, в процесі чого може орієнтуватися не тільки на зовнішньо-емпіричні властивості предметів, але і на їх образно представлені внутрішні, ключові характеристики [62].

Так, наприклад, виготовляючи аплікацію дитина експериментує з різним матеріалом, знайомиться з його особливостями і властивостями, освоєє систему перцептивних дій, що забезпечують адекватне пізнання світу. При цьому для виокремлення одних груп якостей потрібні більш прості дії, наприклад, прогладжування для виділення гладкості або шорсткості; стискання, натиснення для визначення твердості або м'якості; зважування на долоні для визначення маси предмету тощо. Для виявлення більш складних якостей, відносин, системи ознак потрібні непоодинокі дії, а система дій, вироблених в певній послідовності. Так, щоб з'ясувати з чого зроблений той або інший предмет, необхідно визначити ознаки матеріалу: щільність, твердість, особливості поверхні тощо. Важливим тут, з нашої точки зору, є те, що знання не даються дитині в готовому вигляді, а вона сама методом «проб і помилок» виявляє сутнісні характеристики оточуючих її предметів і явищ.

Зарубіжні дослідники відзначають, що високі творчі досягнення дітей пов'язані з такими факторами, як рівень уяви в ігровій діяльності (Дж. Моран, Дж. Соєрс) і різними соціальними здібностями: спілкуванням, прийняттям ролі (Дж. Коннелі, А. Дойл), використанням мови і прагненням до лідерства (В.Фу, Х. Кеннеді), можливістю самовираження, інтересами і рівнем освіти батьків (Т. Ковач).

Причому оригінальність мислення дітей дошкільного віку відносно незалежна від загального рівня інтелекту (Дж. Моран, Р. Мільграм, Дж. Соєрс, В. Фу), але тісно пов'язана зі стійкістю сприйняття і наявністю чіткого задуму в продуктивній діяльності (Г. Сміт, І. Карлсон), хоча сама по собі розвинена фантазія здатна не тільки регулювати, але і гальмувати пізнавальну активність дитини (Н. Рош де Траубенберг).

Дієва сила творчої активності в тому, що дитина стає ніби співучасником того, що відбувається, а не спостерігачем з боку. Для дошкільника важливо і характерно не механічне виготовлення за чужим задумом, а творче конструювання, для чого, звичайно, необхідне систематичне розширення дитячого досвіду і здобуття певних компетентностей [18].

Проповідуючи принцип гуманізму, О.Флерина вважала за необхідне цінувати і розвивати ініціативу і уяву дитини, в якій би найвній формі вони не виявлялися. На її думку, це створює передумови для дитячих творчих проявів в грі, в слові, ліплення, аплікації, в яких дитина ініціативно використовує отримані знання і вміння під керівництвом вихователя, розвиваючи їх [61, с. 115].

При оцінці дитячої творчої активності акцент слід робити не стільки на результат, скільки на сам процес діяльності. Саме тому Н.Сакулина формування таких якостей особистості, як самостійність, активність, ініціатива, що виявляються в процесі діяльності, розглядає як обов'язкові складові творчості.

Вагомими є дослідження Н.Ветлугіної, яка виокремлює складові творчої активності дітей, що поділяються на певні підгрупи. [15].

І група. Інтереси, здібності дітей, які проявляються в художній творчості:

- щирість, правдивість, безпосередність переживань;
- розвинена творча уява, на основі якої перетворюється минулий досвід; здатність «входження» в зображувані обставини, в умовні ситуації;
- захопленість, зацікавленість діяльністю;

- спеціальні художні здібності (образне бачення, поетичний і музичний слух);
- видозміна мотивів діяльності, яка приносить дітям задоволення від власних результатів;
- виникнення потреб, інтересів до творчості.

II група. Способи творчих дій:

- доповнення, зміни, варіації, перетворення вже знайомого матеріалу, створення нової комбінації з засвоєних, старих елементів; застосування відомого в нових ситуаціях;
- самостійні пошуки найкращого рішення завдання;
- знаходження нових прийомів рішення (коли старих вже мало), самостійність і ініціатива в їх застосуванні, знаходження власних оригінальних прийомів розв'язання творчих завдань;
- швидкість реакцій, спритність в діях.

III група. Якість дитячої продукції:

- знаходження адекватних художніх елементів для втілення образу;
- індивідуальний «почерк» дитячої продукції, своєрідність манери виконання і характеру вираження свого бачення;
- відповідність дитячої продукції елементарним художнім вимогам.

Однак дані показники становлять швидше процесуальні риси творчої діяльності, ніж критерії, за якими вона повинна оцінюватись.

О.Цапліна [62] розкриває поняття творчої активності через встановлення взаємозв'язку включених в неї компонентів: мотиваційного, креативного і інтелектуального. Р.Чумичева виділяє мотиваційний, операційний і емоціонально-вольовий компоненти [63]. Л.Артемова – емоційний, інформаційний, дієво-розумовий і перетворювальний компоненти формування творчості [3].

У нашому дослідженні ми виходимо з того, що творча активність дитини, на відміну від творчої активності дорослого, має суб'єктивну значущість і новизну продукту. Їй притаманні особлива яскравість і глибина переданих образів, змістовність, правдивість, емоційна насиченість,

синкретизм. Облік даних особливостей дитячої творчості дозволив нам вивести наступну дефініцію.

Творча активність старшого дошкільника в процесі художньої праці проявляється в умінні, готовності дошкільника розкрити свою індивідуальність, вигадку в продуктивному виді діяльності на основі раніше набутих компетентностей. Це самостійне інтегрування дитиною знань і відомих способів діяльності в результаті чого створюється новий варіант вирішення практичного завдання.

Як складна інтегральна якість особистості творча активність старших дошкільників у процесі художньої праці є стійкою системою включених в неї підструктур: мотиваційного, когнітивного і практико-орієнтованого компонентів, а не зводиться до окремо взятих її складових. Компоненти, що становлять творчу активність, знаходяться в тісному зв'язку, бо зміна одного з них призведе до зміни інших.

Дослідники приходять до висновку, що в онтогенезі процес розвитку творчої активності починається саме з мотиваційного рівня, тому креативні здібності дитини мають розвиватись через мотивацію, а не шляхом підвищення продуктивності.

Даний компонент дуже важливий в нашому дослідженні, оскільки від правильної установки на працю залежить як сам процес, так і його результат. Поведінка дитини збуджується різними потребами і мотивами, сукупність яких стійко характеризує її особистість, формує і утворює мотиваційну сферу.

Мотив – це те для чого відбувається діяльність на відміну від мети, на яку ця діяльність спрямована. Мета – одна, а мотиви можуть бути різні. У одного – схвалення, у іншого – безпосередній інтерес до завдання. У всякій діяльності можна виділити як зовнішню мотивацію, не пов'язану з характером роботи, так і внутрішню, змістовну [37].

Мотиваційний компонент включає систему мотивів, які виражають усвідомлене спонукання до діяльності, в тому числі до творчої, сукупність тих психічних моментів, якими визначається поведінка дитини в цілому – те,

що спонукає її до діяльності. О.Лук, відзначаючи важливість мотиваційного компонента, підкреслював, що для того, щоб отримати результат, домогтися творчих досягнень, необхідний «двигун», який запустив би в роботу механізми мислення, тому необхідні бажання і воля, потрібна мотиваційна основа [41, с. 43].

Мотиваційний компонент вивчався багатьма дослідниками, які розглядали його як системоутворюючий елемент у творчості, оскільки даний компонент не тільки надає творчій діяльності дитини особисту значимість, але і регулює її на всіх етапах. З цього випливає, що особливо важливим у розвитку творчої активності дошкільника є те, які саме мотиви стануть для нього провідними. Саме вони визначають спрямованість поведінки дитини, наявність або відсутність у неї творчої активності [45].

Виходячи з цього, для виявлення рівня розвитку творчої активності в процесі художньої праці були визначені критерії, що характеризують ступінь сформованості мотиваційного, когнітивного і практико-орієнтованого компонентів творчої активності дітей старшого дошкільного віку.

Мотиваційний компонент розвитку творчої активності старших дошкільників включає:

- 1) стійкий пізнавальний інтерес до творчої праці;
- 2) захопленість дитини творчої трудовою діяльністю;
- 3) результативність творчої художньої праці.

Щодо когнітивного компоненту слід зазначити, що якщо пізнавальна активність спрямована на отримання широкого кола інформації, то пізнавальний інтерес проявляється в зацікавленості дитини вузьким колом питань. Таким чином, пізнавальний інтерес до художньої праці є одним з основних стимулів розвитку творчої активності дошкільнят в даному виді діяльності.

Захопленість дошкільника творчої трудовою діяльністю характеризується, перш за все, наявністю позитивних емоцій, пов'язаних з можливістю дитини проявити свою індивідуальність, самобутність в продуктивних видах діяльності. Позитивні емоції, почуття задоволення,

радість відкриття виникають через повноцінну розумову діяльність і посилюються, зміцнюються в процесі інтелектуальної та творчої діяльності. Прагнення до пізнання тому і зміцнюється, що разом з ним включається механізм «позитивних» емоцій. Це обумовлено тим, що саме емоційність є важливим мотивом і показником творчої активності. Почуття подиву, яке супроводжує сприйняття чого-небудь несподіваного і малоімовірного, служить часто суб'єктивною ознакою новизни результату [44, с. 225]. Побачивши яскравий, незвичайний предмет, дитина тут же намагається відобразити його у своїй діяльності. Позитивні емоції, які проявляються в процесі діяльності, відображають ступінь зацікавленості дитини.

I, нарешті, третій, вищий рівень прояву творчої активності в процесі художньої праці – рівень цілеспрямованої пізнавальної діяльності. Потреба в пізнанні на цьому рівні опосередковується соціально значущою метою. Л. Міщихіна зазначає, що активність дошкільнят може носити суспільно значимий характер. Навіть молодші дошкільнята здатні виконувати завдання, щоб зробити приємність іншим; до кінця дошкільного віку у дитини складається певний досвід суспільного життя і діяльності. Саме моральність є обов'язковою рисою творчої особистості, що передбачає безкорисне пізнання як прояв активної творчої життєвої позиції творчої особистості. Основним мотивом творчої трудової діяльності служить прагнення принести користь [44].

Задоволення, радість залишаються, але тепер вони не стихійні, а пов'язані з кінцевою метою. Пізнавальна діяльність в цьому випадку об'єктивно має соціально корисний результат, але суб'єктивно ця діяльність як і раніше повинна бути радістю і необхідністю.

Так як пізнавальна потреба на своєму вищому рівні стає соціалізованою, пов'язаною з потребами, то природно збільшується роль «зовнішніх» чинників (орієнтація на результат, на конкретне досягнення, самоствердження). Творча активність, яку спонукає пізнавальна потреба, має свої конкретні цілі, своє коло дій.

Наступним в структурі творчої активності старших дошкільників в

процесі художньої праці ми виділяємо когнітивний компонент.

Загально визнано, що можливість дошкільнят до творчої самореалізації, самовираження детермінована їх знаннями (і уявленнями), які представники когнітивної психології зазвичай трактують як інформованість. Вчені довели, що в основі творчої діяльності дитини лежить ієрархічно організована система знань, так звана когнітивна структура. З позиції когнітивної психології ефективне навчання можливе тільки тоді, коли новий матеріал, пов'язаний з уже наявними знаннями і вміннями, включається в існуючу когнітивну структуру (Д.Озбел, Дж. Брунер). З цього випливає, що когнітивний компонент, що включає систему різноманітних знань і уявлень, дозволяє значно розширити кругозір дітей старшого дошкільного віку і підготувати їх до самостійного активного пошуку і застосування отриманої інформації в різних видах творчої продуктивної діяльності.

Діяльнісний компонент пов'язаний з безпосередньою реалізацією наміченого плану, перенесенням сформованих знань, уявлень, способів діяльності в творчу художню працю. Причому завдання дитини полягає не в механічному копіюванні запропонованого зразка дії, а в інтегруванні раніше засвоєних способів діяльності, технічному вдосконаленні конструкції виробу, оригінальності його оформлення, обробки. Даний компонент поряд з навичками, елементарними вміннями включає складні вміння, які орієнтовані на активне творче засвоєння і перетворення навколишньої дійсності. Це в свою чергу передбачає наявність у дитини високого ступеня самостійності, ініціативи і кмітливості, здатності до проведення дослідів, нетривіальному вирішенні поставлених завдань, самоконтролю і самоаналізі діяльності й удосконалення її результатів.

У нашому дослідженні ми дотримуємося діяльнісного підходу, виходячи з того, що особистість виявляє свою активність у продуктивній діяльності і взаємодії з навколишнім середовищем (Б.Ананьєв, Р.Буре, Б.Теплов та ін.). Р.Буре констатує, що в практичній діяльності дитина не тільки набуває навиків, у нього формуються знання (про предмети і їх властивості, про залежності між ними тощо), розвивається мовлення. Дитина

вчиться поводитися з різними інструментами, проявляє розумову і рухливу активність, починає відчувати результати своїх зусиль, усвідомлювати їх необхідність. Педагогами і психологами встановлено, що для дітей дошкільного віку продуктивна діяльність може бути навіть природнішою, легшою, ніж споглядання [58, с. 243].

Таким чином, творча активність дошкільників проявляється не тільки в художньо-творчих роботах, але і в мисленні, почуттях, спілкуванні, окремих видах діяльності. Вона характеризує як фундаментальну властивість, спрямованість особистості дитини в цілому, так і окремі її здібності.

1.3. Сучасний стан розвитку творчої активності дітей старшого дошкільного віку засобами аплікації

На розвиток творчої активності дитини впливає багато чинників, серед яких чільне місце посідає аплікація. Поступово знайомлячись з культурною спадщиною людства, дитина прилучається до її цінностей, збагачує власний життєвий досвід, має можливість творчо застосовувати набуті знання у художньо-практичній діяльності. Відповідно, розвивається уява, мислення, комунікативні навички, вміння розуміти іншого тощо.

Для дошкільника пізнання навколишнього світу складає сенс його життя, творча активність є ніби продуктом цього пізнання. Зважаючи на психологію особистості дошкільника, не можемо не зупинитися на особливостях дитячої творчості. Аналіз праць науковців дозволяє стверджувати, що організація освітнього процесу в сучасних інноваційних умовах вимагає від педагога вдосконалення практичної діяльності шляхом пошуку нових ціннісних пріоритетів у визначенні змісту, форм і методів організації творчої діяльності дітей.

Саме під час занять з аплікації вихователі допомагають дошкільникам правильно формувати уявлення про навколишній світ, емоційно-ціннісне ставлення до нього, знання про норми і правила взаємодії з природою, виховання почуття емпатії до її об'єктів.

З метою з'ясування рівня розвитку творчої активності дітей було проведено констатувальний експеримент, який охопив 43 дитини старшого дошкільного віку, закладу дошкільної освіти Джуринський ДНЗ «Дзвіночок», Хоменківського ДНЗ «Ромашка» Шаргородського району Вінницької області.

У процесі експерименту планувалось:

- 1) визначити місце аплікації серед естетичних уподобань дітей;
- 2) вивчити стан педагогічного керівництва процесом розвитку творчої активності засобами аплікації старших дошкільників в умовах ЗДО та сім'ї;
- 3) визначити реальний рівень розвитку творчої активності дітей старшого дошкільного віку засобами аплікації.

Для розв'язання поставлених завдань нами був використаний комплекс методів адекватних предмету дослідження: анкетування, педагогічний експеримент, бесіди, педагогічне спостереження, опитування, аналіз оцінних суджень, аналіз продуктів дитячої творчості

Вивчення актуального стану розвитку творчої активності дітей старшого дошкільного віку засобами аплікації почалося з анкетування педагогів, що працюють з дітьми даного віку, і батьків дошкільнят.

26,7% педагогів висловили думку, що основна увага при підготовці дітей до школи має бути націлена на розвиток мовлення. 60% – вважають, що крім мовного розвитку дитини слід формувати навички письма, читання, рахування, тобто розвивати її розумову активність. При цьому оволодіння знаннями, на думку анкетованих, має відбуватися виключно в обсязі, який передбачено у програмі. У 24% випадків було відмічено, що основну увагу слід приділяти не тільки інтелектуальному, а й фізичному розвитку дитини. І лише 6,7% педагогів переконані, що, перш за все, необхідно розвивати творчу активність дітей, сприяючи тим самим підвищенню рівня їх пізнавальної мотивації, формуванню самостійності, прагненню до відкриття нових знань (Додаток А).

Ці дані вказують на те, що вихователі не пов'язують продуктивну уяву із загальним психічним здоров'ям дитини і, відповідно, не розглядають

творчу активність дошкільника як одну з головних складових його особистісної готовності до навчання в школі.

Нас також цікавило, які види художньої праці використовуються у практиці сучасних закладів дошкільної освіти. В результаті було встановлено, що основними художніми матеріалами, які зазвичай використовують на заняттях є картон, папір, пластилін, природний матеріал.

Схвальним є те, що 100% опитаних педагогів усвідомлюють важливість своєї компетентності в питаннях розвитку творчої активності дітей, періодично вивчають літературу з даної проблеми. Більшість (87,7%) прагнуть включити в структуру занять з художньої праці окремі елементи творчості (загадують загадки, проводять попередній аналіз оповідань і віршів, мистецьких творів тощо). Разом з тим самі завдання і роботи творчого характеру використовуються в переважній більшості випадків на етапі перевірки засвоєних знань (64,3%) або ж в процесі закріплення (21,4%). Тільки 14,3% педагогів вважають, що в дошкільному віці творчі завдання можуть бути проведені на будь-якому етапі художньо-практичної діяльності.

Ми вважали за потрібне з'ясувати, які види художньо-практичної діяльності вихователі вважають творчими. Педагоги закладів дошкільної освіти в основному зробили акцент на конструюванні, малюванні, ліпленні. У той же час вихователями було справедливо зазначено, що оцінка дитячих робіт не повинна припускати їх порівняння між собою. Вони переконані у тому, що в кожній роботі необхідно виділити свій індивідуальний стиль виконання, ступінь самостійності та оригінальність рішення.

Серед труднощів, пов'язаних з організацією творчої діяльності дітей, були виділені: слабка матеріально-технічна бази (13,4%), незнання теорії «творчості» (20%), відсутність цілеспрямованої роботи з розвитку творчої активності дітей (13,3%), нестача часу у вихователів та велика наповнюваність груп (20%). З усіма названими труднощами зіштовхується 33,3% вихователів.

Наведемо деякі висловлювання педагогів, які працюють з дітьми старшого дошкільного віку: «...при проведенні творчих робіт на занятті

відчуваю значні труднощі, адже бракує роздаткового матеріалу, а велика наповнюваність груп не дозволяє приділити достатньої уваги кожній дитині», «...у старших дошкільнят не сформовано вміння творчої діяльності. Діти звикли працювати тільки з допомогою педагога і орієнтуються на зразок. Тому організувати творчу роботу складно», «...працюю в закладі дошкільної освіти другий рік, і відчуваю потребу у кваліфікованій допомозі в питаннях, пов'язаних з організацією творчих робіт дітей в процесі художньої праці». Таким чином, можна зробити висновок, що робота з розвитку творчої активності дітей проводиться формально, яка базується на репродуктивних методах навчання.

Щодо оцінки власної діяльності, то лише 26,7% педагогів вважають рівень власної підготовленості до керівництва творчою діяльністю дошкільнят в процесі художньої праці хорошою, 46,7% – задовільною, 13,3% – недостатньою, 13,3% – незадовільною.

Педагоги вказали на свою недостатню готовність до проведення творчих занять і пояснили це невмінням надати творчу спрямованість змісту занять з художньої праці. Вони відчувають потребу у наданні необхідної психолого-педагогічної літератури з проблеми розвитку дитячої креативності, методичних рекомендацій, що спрямовані на підвищення рівня сформованості творчої активності старших дошкільників в процесі художньої праці. Таким чином, зазначимо, що з організацією діяльності з розвитку творчої активності дітей в процесі художньої праці не все гаразд, теоретична готовність педагогічних працівників залишає бажати кращого.

Для повного усвідомлення ситуації, що склалася важливо з'ясувати думку кожного учасника педагогічного процесу, тим більше що головними наставником дитини є її батьки. Результати проведеного з батьками анкетування показали, що вони в своїй більшості зацікавлені (98%) у всебічному творчому розвитку дітей і вважають, що продуктивні види діяльності сприяють цьому. Вони намагаються створити повноцінні умови для самостійної діяльності дошкільнят, проте за браком часу (71%) не мають змогу приділити належну увагу дитині.

Батьки відзначили, що діти в основному з великим задоволенням включаються в художньо-практичну діяльність: ліплять, працюють з папером, тканиною та нитками тощо. При цьому ініціатива іде від самої дитини, і рідко джерелом її виникнення виступає дорослий. У той же час творча діяльність дітей в роботі з різними інструментами і матеріалами носить неорганізований, спонтанний характер (Додаток Б).

Можна припустити, що головну відповідальність за навчання і виховання дітей їхні батьки намагаються покласти на педагогів закладів дошкільної освіти. У той же час, вони досить ясно усвідомлюють, що дитина не володіє усіма способами та прийомами художньо-практичної діяльності, в результаті чого не можуть в повній мірі розкрити весь свій творчий потенціал. Дошкільник призупиняється в творчому розвитку, втрачаючи разом з тим і можливість «думати» руками. Таким чином, питання розвитку творчої активності дітей, в силу суб'єктивних і об'єктивних причин, залишаються другорядними.

Виявлення рівня сформованості творчої активності у дітей старшого дошкільного віку в процесі аплікації було спрямовано на вивчення мотиваційного (спрямованість на творчість) компоненту творчої активності, визначення обсягу знань, уявлень, необхідних для виконання майбутньої творчої роботи.

В якості контрольної і експериментальної вибірок були визначені групи дітей старшого дошкільного віку. Оцінка отриманих результатів проводилася відповідно до визначених критеріїв розвитку творчої активності старших дошкільників засобами аплікації.

Розкриємо ширше компоненти творчої активності, критерії та їхні показники (таблиця 1.1.).

Відповідно до критеріїв та їхніх показників було виділено три рівні сформованості творчої активності дітей старшого дошкільного віку засобами аплікації: високий, середній і низький.

Таблиця 1.1.

Критерії та показники творчої активності дітей старшого дошкільного віку

Компоненти творчої активності	Критерії	Показники
Мотиваційний компонент	<p>пізнавальний інтерес до творчої праці;</p> <p>захоплення творчою трудовою діяльністю;</p> <p>цілеспрямованість творчої діяльності</p>	<p>1) бажання дошкільника розширити свій кругозір, оволодіти в процесі творчої праці новими компетентностями, позитивними якостями особистості; прагнення дитини використовувати для збагачення свого досвіду різні джерела самостійного, творчого отримання інформації, ініціативно вести пошук.</p> <p>2) прагнення дитини висловлювати власну думку, проявляти свою індивідуальність, неповторність в процесі виготовлення оригінальних, самобутніх виробів; проявляти позитивні емоції, почуття радості, задоволення від досягнення конкретного відчутного результату.</p> <p>3) Бажання дитини включитися в процес творчої праці на основі усвідомлення її значущості і необхідності</p>
Когнітивний компонент	активність у пізнавальній діяльності	<p>1) Знання про інноваційну трудову діяльність людей, її специфіку і різноманітність; зацікавленість художньо-творчою діяльністю, орієнтування у способах передачі виразності, самобутності образу.</p> <p>2) Уявлення про значення власного стилю, прояву оригінальності, неповторності для виготовлення оригінальних виробів.</p> <p>3) Знання про самоосвіту і шляхи самостійного, творчого отримання інформації.</p>
Діяльнісний	компетентності	<p>1) Здатність самостійно, творчо застосовувати засвоєні знання, вносити раціональне удосконалення в організацію і процес праці.</p> <p>2) Здатність працювати за власним задумом, проявляти високу ступінь самостійності, ініціативи, кмітливості, передаючи виразність, оригінальність образу. Здатність до вирішення нестандартних завдань; самоконтроль і самоаналіз творчої діяльності.</p> <p>3) Здатність використовувати різні способи самостійного, творчого отримання інформації; вміння «читати» художні образи.</p>

Високий рівень (пошуково-творчий). Дитина сприймає художньо-творчу діяльність як можливість проявити свою індивідуальність, включається в процес творчої праці на основі усвідомлення її значимості і необхідності. Знання дошкільника відрізняються достатньою глибиною і гнучкістю застосування в різних видах дитячої творчої діяльності. В процесі художньо-практичної діяльності проявляється високий ступінь самостійності і ініціативи, вміння дитини працювати за власним задумом. Вона аналізує і вміло використовує наявне обладнання і матеріали, вносить раціональне удосконалення в організацію і процес праці (планує роботу, пропонує свій варіант художнього вдосконалення виробу, способів роботи, готова до співпраці). Експериментує з матеріалами, аналізує результат своєї діяльності і роботи однолітків.

Середній рівень (ініціативно-виконавський). Дитина охоче включається в процес творчої праці, усвідомлює її значущість і необхідність. Отримує емоційне задоволення від досягнення конкретного результату. Знання дошкільника (про інноваційну трудову діяльність, її специфіку і різноманіття; варіативності використання інструментів і художніх матеріалів; джерела самостійного отримання інформації тощо) значні, однак не завжди характеризуються глибиною і гнучкістю застосування в різних видах дитячої творчої діяльності. Дитина самостійна, ініціативна, проявляє стійкий інтерес до отримання нових знань, оволодіння вміннями, навичками. Експериментує з різними інструментами і матеріалами, читає найпростішу технічну документацію. Аналізує продукти дитячої творчості. Найбільш повно здатність до самостійної реалізації задуму відбувається в спільній з дорослим (або однолітком) діяльності.

Низький рівень (репродуктивно-виконавський). Дитина включається в спільну з дорослим творчу діяльність, радіє отриманим результатам. Когнітивний компонент сформований недостатньо і не відрізняється глибиною і гнучкістю застосування в різних видах дитячої творчої діяльності. На практиці дитина відчуває значні труднощі, пов'язані з аналізом і використанням обладнання та матеріалів, організацією процесу праці (не

може передати виразність образу, запропонувати свій варіант вдосконалення композиційного вирішення, відчуває труднощі у співпраці). Пізнавальний інтерес нестійкий, не сформований самоаналіз діяльності. Реалізація творчого задуму вимагає прямої допомоги вихователя, постійного контакту з ним, чітких інструкцій.

Оскільки творча активність дитини характеризується проявом зацікавленості, підвищеного прагнення займатися одним або декількома видами діяльності нами була проведена експериментальна ситуація «Сонечко». Суть її полягає в тому, що кожній дитині було видано по барвистій картинці, в центрі якої зображено сонце. Від нього дошкільник повинен провести промінчики до найбільш улюблених занять, яким він може надає перевагу, як в дитячому садку, так і вдома (гра, перегляд телевізора, прогулянки, читання книг, праця, конструювання тощо). Характерним для даного завдання було те, що діти вибирали не одне, а відразу кілька варіантів. Однак перше місце за ступенем значущості було віддано грі і діяльності, яка пов'язана з проявом рухової активності (91%). Другим пріоритетом для старших дошкільнят був перегляд телевізора і комп'ютерні ігри. Було визначено, що діти тяжіють до світу техніки, а більшість з них до п'яти-шести років вже уміють користуватися комп'ютером. Так, 72% старших дошкільників вибрали перегляд телевізора і комп'ютерні ігри.

Приблизно такий же відсоток (69%) дитячих уподобань націлений на продуктивні види діяльності (малювання, аплікація, ліплення, конструювання). Хлопчики частіше віддавали перевагу конструювання з великогабаритних модулів і деталей конструктора. Дівчата, навпаки, в основному вибирали аплікацію і образотворчу діяльність.

Серед непопулярних дитячих занять нерідко зазначалося читання книг і трудова діяльність. Наведемо окремі висловлювання дітей з цього приводу: «...мені подобається грати в комп'ютер, робити споруди з конструктора, гуляти. Читати книги не люблю. Нудно», «... люблю гратись машинками, у мене їх багато. Ще мультики люблю дивитися і в комп'ютер грати. Допомогати не хочу – не подобається», «...люблю гуляти, малювати,

телевізор дивитися. Книги не люблю, тому що це не цікаво».

Результати бесіди, які підкріплені спостереженням за дітьми в повсякденному житті дитячого садка, дозволили виявити наступне. Одним з улюблених і часто використовуваних видів художньої праці в старшому дошкільному віці є робота з папером (79%). 41% дітей (переважно хлопчики) вибирали роботу з пластиліном. Набагато менший відсоток дітей, яким подобається виготовляти вироби з природного матеріалу (13,7%) і працювати з тканиною і нитками (9,9%).

Встановлено, що діти старшого дошкільного віку з інтересом готові сприймати знання про працю людей, їх професії, про світ техніки, матеріалів і інструментів (89%). Вони хочуть, щоб їх роботи були красивими, акуратним, несхожими на роботи однолітків (90,2%). Разом з тим в процесі художньо-практичної діяльності дошкільнята (97%) звикли діяти, дотримуючись чітких, послідовних приписів педагога, орієнтуючись на зразковий виріб. Вони не готові до самостійної, творчої реалізації задуму, не знають, які дії необхідно здійснити, щоб робота вийшла неповторною, оригінальною.

У той же час значний відсоток дошкільнят виявляє активне бажання взяти участь в трудовому процесі і готові включитися до побутової, сільськогосподарської праці (поливати квіти, мити підлогу, посуд, підмітати тощо). Однак даний вибір у більшості випадків носить формальний характер і ще не досить стійкий щодо інших видів дитячої діяльності.

Виходячи з відповідей дітей, виділено такі групи мотивів, які спонукають їх до творчої трудової діяльності:

1. Бажання полегшити працю близької людини («...щоб батькам було менше роботи», «...щоб мама не втомлювалася», «...щоб мамі і татові було легко») - 51%.

2. Виконання прохання дорослого («...тому що мене про це просять») - 16%.

3. Досягнення конкретного результату («...щоб чисто було») - 9,6%.

4. Бажання доставити радість оточуючим людям, зробити для них

приємність («...щоб мама була радісна і весела») - 5,7%.

5. Страх бути покараним («...щоб мама не злилася», «...щоб не сварили») - 5,7%.

6. Прагнення бути визнаним, потреба в самоствердженні («...щоб більше любили») - 4%.

7. Бажання «спробувати», отримати через процес праці нові знання, вміння («...щоб спробувати і навчитися») - 2%.

8. Матеріальна вигода («...мені за це гроші дають») - 2%.

9. Певний мотив відсутній - 4%.

Дані результати вказують на відсутність у старших дошкільників конкретних уявлень про творчу працю, а також на невміння дитини встановити взаємозв'язок між досвідом і самотутністю практичної діяльності. У 74,5% випадків діти відповідали, що люди працюють для того, щоб заробляти гроші і мати можливість придбати купувати речі. Причому ніхто з дітей не зазначив, що за гроші купуються не тільки предмети матеріальної, а й духовної культури (книги, квитки на розваги тощо). 7,7% дітей, в основному ті, чиї мами займаються веденням домашнього господарства, побачили значення праці у благоустрої житла («...щоб удома було красиво і чисто», «...щоб не ходити брудним»). 7,8% дошкільнят ніколи не замислювалися про значення праці і не знають для чого людині необхідно працювати.

І лише 10% дітей з досить високим рівнем творчої активності, сказали, що, працюючи, людина розвивається розумово, дізнається нове і продовжує вчитися. Таким чином, більшість дошкільнят виявилися недостатньо готовими до самотійного, усвідомленого встановлення взаємозв'язків між власної творчою діяльністю і працею дорослої людини.

Для вивчення когнітивного компоненту творчої активності в процесі художньої праці дітям було запропоновано ряд завдань, що дозволяють встановити обсяг сформованості їхніх знань про працю людей, різноманіття і специфіку професій, світ техніки, а також про джерела самотійного, творчого отримання цієї інформації.

Дошкільнятам потрібно було: вгадати професію за названою дією; дати назву інструменту за його функціями; назвати професію батьків; назвати предмети, що не належать до групи інструментів (Гра «Четвертий зайвий»); послухати слова і виділити з них ті, які позначають інструменти; назвати матеріал, з якого виготовлений той чи інший предмет; визначити можливі варіанти використання добре знайомого предмету; назвати основні джерела самостійного, творчого отримання інформації.

При оцінці когнітивного компонента враховувалася кількість правильних відповідей, їх точність, а також вміння дитини знаходити відповіді на питання проблемного характеру. Отримані результати показали, що у більшості дошкільнят (65%) когнітивний компонент сформований на середньому рівні, 23% дітей знаходиться на низькому рівні і 12% - на високому рівні.

В основному дошкільнята знають основні професії, їх особливості, інструменти та способи поводження з ними. Незважаючи на це, практично ніхто з дітей не назвав професії своїх батьків. Найчастіше дитина говорила, що мама (тато) «просто працює на роботі». Труднощі були пов'язані зі знанням наступних професій: бібліотекар, швачка, столяр. Характерним для багатьох дітей було і вживання слів в невірній граматичній конструкції («книжник», «продаватель», «гасник», «швейник»). Не всі дошкільники успішно виконали завдання «Четвертий зайвий».

Були відсутні (66,5%) або виявлялися в недостатньому обсязі (33,5%) знання основних джерел отримання інформації. На питання: «Як ти вважаєш голка, пензлик, олівець – це інструменти?» усі діти сказали, що дані предмети не належать до групи інструментів. Це в свою чергу свідчить про те, що робота по формуванню у дошкільнят когнітивного компонента проводиться найчастіше формально, а завдання з розвитку продуктивного мислення не займають належного місця в освіті дітей.

Для визначення вміння дітей самостійно, творчо застосовувати отримані знання на практиці, було проведено спостереження за дошкільниками на заняттях з художньої праці, аналіз і оцінка продуктів

дитячої творчої діяльності, які дозволили виявити наступні закономірні риси:

- без спеціально організованого навчання діти довгий час є нездатними до самостійної, творчої реалізації задуму, потребують постійної допомоги вихователя;

- роботи дітей відрізняються простотою, схематичністю, неохайністю виконання;

- дитині важко в підборі матеріалів, відсутнє прагнення внести своє удосконалення в конструкцію виробу, поліпшити його зовнішній вигляд;

- відсутній індивідуальний почерк виконання, своє бачення проблеми.

Дошкільнята максимально точно прагнуть скопіювати пропонований зразок виробу, діють за готовим шаблоном, практично не проявляючи ніяких елементів творчості. Вони відчувають значні труднощі при відтворенні послідовності трудових дій. Звертаються за допомогою до вихователя, відсутня взаємодопомога. Як правило, діти виконують чергову операцію, показану вихователем, і чекають його підказки. Так, виконуючи практичне завдання, яке полягало у тому, щоб створити аплікацію з набору геометричних фігур. Вихователь свідомо не оголошував тему, дітям потрібно було самостійно визначитись з реалізацією власного задуму. Результати засвідчили про значний відсоток робіт низького рівня (78%), для них характерні незавершеність, стереотипність, розгубленість, страх створити щось своє. Дітям було важко поєднати елементи у цілісну композицію. Засмучує той факт, що лише 22% робіт середнього рівня (Додаток В).

Репродуктивно-наслідувальний характер діяльності дошкільнят простежувався і при організації занять на задану тему. Наприклад, лише деякі з дітей змогли «оживити» овал з кольорового паперу, перетворивши його в незвичайний загадковий образ черепахи, їжака або казкового героя. На заняттях діти були малоактивні, безініціативні, вони прагнули максимально точно скопіювати показаний педагогом зразок перетворення деталі. Лише досить невеликий відсоток дошкільнят (19%) спрямований на самостійну роботу, практично не звертались за допомогою до педагога (Додаток В).

Вражає те, що в процесі художньої праці діти продемонстрували досить низький рівень творчої активності, самостійності та ініціативи при роботі з різними видами матеріалів. Дітям було набагато легше передати виразність в образотворчій діяльності, ніж у процесі художнього конструювання. Внаслідок цього, на початковому етапі роботи діти, в більшості випадків, намагалися спочатку виконати запропоноване їм завдання в малюнку, який потім вирізали і наклеювали на кольоровий папір, не вносячи жодних змін. Таким чином, невміння дитини користуватися з художніми матеріалами, «страх» включитися в процес творчої праці заважає реалізації дитячих задумів і, відповідно, гальмує творчу самостійність дітей.

Отримані дані свідчать, що значний відсоток дітей (48%) перебуває на низькому (репродуктивно-виконавському) рівні, 36% дітей – на середньому (ініціативно-виконавському) рівні розвитку творчої активності в процесі художньої праці і лише 16% - на високому (пошуково-творчому) рівні (рис.1.1).

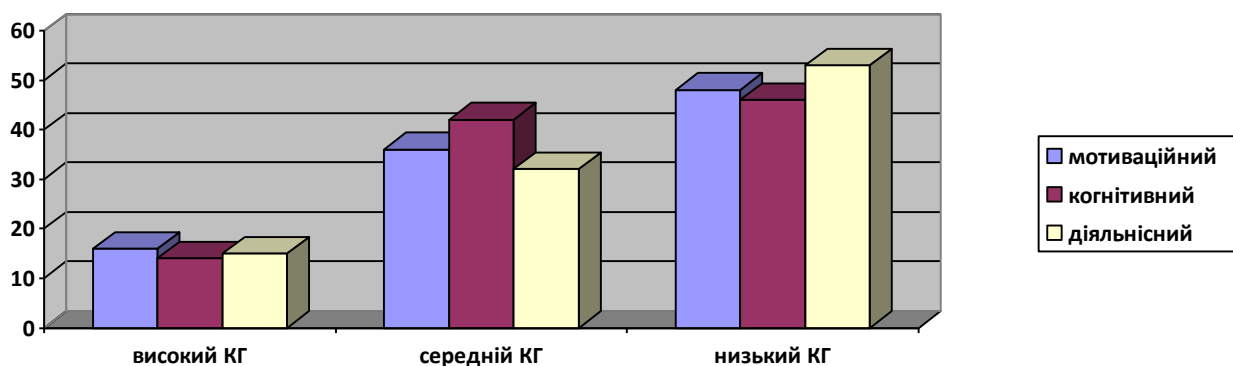

Рис. 1.1. Характеристика розвитку творчої активності дітей старшого дошкільного віку на етапі констатувального експерименту

Причиною такого низького рівня розвитку творчої активності старших дошкільників в процесі художньої праці обумовлюється наступними факторами: пріоритетна реалізація завдань, пов'язаних з підготовкою дітей до шкільного навчання (розвиток елементарних математичних уявлень, раннє навчання грамоті, іноземних мов тощо); слабка матеріально-технічна база (відсутність спеціальних приміщень, ігрового та дидактичного матеріалу

тощо); відсутність індивідуальної та диференційованої роботи, яка спрямована на творчий розвиток старших дошкільників засобами аплікації.

Таким чином, констатувальний експеримент дозволив виявити відсутність цілеспрямованої і систематичної роботи з розвитку творчої активності у дітей старшого дошкільного віку засобами аплікації. Вихователі, що працюють в групах, в більшості випадків не володіють сучасними методами і технологіями формування продуктивно-творчого мислення. Усі їхні зусилля зводяться переважно до вироблення у дошкільнят знань і вмінь, пов'язаних з процесом виготовлення виробу.

Можна стверджувати, що педагоги слабо орієнтовані на розвиток у дошкільників творчої активності. Намагаючись забезпечити повноту засвоєння програмного матеріалу, нерідко самі вихователі гальмують творче самовираження дітей. В результаті, знаючи багато на словесному рівні, діти не можуть застосувати свої знання в практичних обставин і демонструють шаблонно-репродуктивний тип поведінки.

Причому недоліки дошкільного виховання не компенсуються навчанням дітей в школі, в результаті дитина не може самостійно застосувати отримані знання в практичній діяльності. Виходячи з реального рівня розвитку творчої активності дітей старшого дошкільного віку засобами аплікації було проведено формувальний експеримент, який базується на методиці поетапного формування мотиваційного, когнітивного і практико-орієнтованого компонентів творчої активності. Дана методика не тільки озброює дитину цілісною системою компетентностей, необхідних для виконання майбутньої творчої роботи, але і підводить її, послідовно і поступово, до свідомого, самостійного включення в процес творчої діяльності.

РОЗДІЛ 2. ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ РОЗВИТКУ ТВОРЧОЇ АКТИВНОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В ПРОЦЕСІ РОБОТИ НАД АПЛІКАЦІЄЮ

2.1. Роль аплікації у розвитку творчої активності дітей старшого дошкільного віку

В.Сухомлинський писав, що праця, основою якої є дослідницька мета, не тільки «поглиблює знання, а формує діяльний, творчий розум. В результаті досвіду творчої праці, – стверджував педагог, – у дитини виробляється найцінніша якість – здатність бачити в кожній справі інтелектуальну сторону, вміння знаходити нові можливості для поєднання зусиль розуму і рук. Майстерність рук – це матеріальне втілення допитливості розуму, кмітливості, творчої уяви» [57, с. 27].

Відомо, що інтенсивність роботи уяви знаходиться в прямій залежності від виду праці, його цілі і характеру. На думку Л.Калуської творча, конструктивна праця вимагає великої участі уяви; важливу роль відіграє образ того, що створюється. У процесі творчої праці особистість завжди активна. У дитина, яка зацікавлена працею, мобілізується воля, з'являється бажання створити щось нове, діяти [28, с. 97]. З цього випливає, що творча праця характеризується особистою зацікавленістю, значимістю, бажанням дитини продовжувати і вдосконалювати роботу над виробом.

При виконанні механічної діяльності дошкільнята, навпаки, проявляють дуже мало активності, їх уява не задіяна. Вони намагаються уникнути або швидше завершити непривабливий, з їх точки зору, процес. Таким чином, праця монотонна – це праця пасивна, пов'язана з негативними спогадами і емоціями. Щоб уникнути такої ситуації, у творчий процес дошкільників необхідно включати роботу над аплікацією. Аплікація містить у собі ті розвивальні можливості, які сприятимуть творчій активності дошкільників.

Говорячи про позитивний вплив аплікації на розвиток творчої активності дитини, варто зазначити, що їй належить виключно важлива роль

у формуванні сенсомоторної сфери організму. Координована робота органів почуттів в процесі цілеспрямованої діяльності передбачає узгоджену роботу відповідних центрів головного мозку і утворення нових тимчасових зв'язків, що лежить в основі художньо-практичної діяльності.

Робота в техніці аплікація сприяє тренуванню дрібної моторики рук, є прекрасним підготовчим засобом до письма. Аплікація удосконалює координацію рухів, гнучкість, точність, розвиває художні здібності. І.Демченко наголошує на тому, що розвиток дрібної моторики збагачує свідомість правильними образами предметів і уявленням про їх властивості і тим самим сприяє розвитку головного мозку [24]. Таким чином регулярне тренування аналізаторів сприяє їх оптимальному функціонуванню.

Початковою і найбільш простою формою виготовлення аплікації є виконання за зразком. Дітям пропонуються зразки аплікації з різних матеріалів і, як правило, показуються способи їх відтворення. Дана форма роботи забезпечує пряму передачу дітям готових знань, способів дій, заснованих на наслідуванні, і безпосередньо не пов'язана з творчим розвитком дитини. Разом з тим забезпечується перехід до самостійної, пошукової діяльності творчого характеру.

Робота за композицією, так само як і робота за зразком, припускає опір дитини на деякий орієнтир. Однак, на відміну від зразка, вона не дає такого ж наочного і детального уявлення про аплікацію, а передбачає, що дитина повинна визначити основні моменти самостійно, без допомоги педагога.

Найбільшою мірою розвитку творчої активності сприяє організація роботи за власним задумом. Тут дитина сама вирішує, що і як вона буде робити. Опираючись на набутий досвід, вона самостійно намагається реалізувати задум у художньо-практичній діяльності. Для виконання таких творчих робіт необхідно, перш за все, навчати дошкільнят ставити мету і бачити проміжні результати; доводити почату справу до кінця; аналізувати і здійснювати коригування своїх дій за етапами; систематизувати інформацію; виявляти протиріччя і невідповідності; обґрунтовувати свою точку зору; оформляти результати творчих досягнень,

Розвиток творчої активності дітей засобами аплікації можливий при врахуванні наступних моментів: 1) встановлення доцільного взаємозв'язку між виконавчою і творчою діяльністю; 2) акцент на розвиток дитячої ініціативи і самостійності; 3) наявність визначеної, послідовної системи самостійної роботи. Доцільно для занять аплікацією організувати художню майстерню, де дошкільнята під керівництвом педагога можуть займатися різними видами аплікаційних робіт.

Т.Коваленко позначив наступні умови, які необхідно враховувати в процесі художньо-практичної діяльності (у нашому випадку аплікації): 1) розуміння значущості роботи, яку виконує дитина; 2) доступність виду діяльності даному віку; 3) насиченість художньо-творчого процесу інтелектуальним елементом; 4) необхідність вирішення композиційних, організаційних та інших завдань, що потребують здогадки, кмітливості, знань, мислення [30].

Більшість педагогів серед передумов, що стимулюють розвиток творчої активності дитини, виокремлюють: ситуації незавершеності або відкритості на відміну від жорстко заданих і строго контрольованих; дозвіл і заохочення безлічі питань; створення та розробка прийомів, стратегій, інструментів, предметів для подальшої діяльності; стимулювання відповідальності і незалежності; акцент на самостійних розробках, спостереженнях, почуттях тощо; увага до інтересів дітей з боку батьків і оточуючих[21, с. 50].

У процесі аплікації важливо надавати значення правильному підбору методів навчання, співставляючи їх доцільність з типом заняття. Так на заняттях ознайомчого характеру провідним є інформаційно-рецептивний метод. Навчальні заняття передбачають застосування репродуктивного методу. На творчих заняттях основними методами є поєднання евристичного з дослідницьким.

О.Флеріна в керівництві естетичним сприйняттям і творчістю вимагала уваги до дитячої ініціативи і самостійності. На її думку корисним визнається таке керівництво, яке веде дитину до нового етапу самостійності, ініціативи і творчих умінь. При цьому необхідно керувати і колективом, і кожною

дитиною індивідуально [61, с. 18].

Ми вважаємо, що в процесі аплікації варто звертатись до розроблених О.Флеріною методів і прийомів розвитку творчої активності дитини, а саме: збагачення дошкільнят багатими естетичними враженнями (читання літератури, спостереження, розгляд картин, бесіди тощо), використання зразка, показ, ігрові прийоми тощо. Найважливіше теоретичне положення її дослідження – це сприятливе поєднання навчальної та самостійної діяльності дітей. При виконанні нового завдання творчі моменти займають незначне місце, але чим краще дитина навчилася зображувати окремі предмети, виконувати навчальні завдання, тим складнішими можуть бути для дошкільника творчі завдання. Причому творче завдання, на думку автора, повинна бути прямо пропорційна навчальним умінням і навикам [61].

У процесі виготовлення аплікації використовують різні матеріали папір, картон, природні і штучні матеріали. На думку Л.Куцакова [37] аплікація має потужний виховний та розвивальний матеріал. В процесі виготовлення аплікації діти навчаються аналізувати зразок, малюнок, виділяти частини композиції, способи з'єднання, співвідношення, величину, положення в просторі, гармонійно поєднувати кольори тощо.

Особливе місце на заняттях художньою працею займає аплікація з природних матеріалів. Дана діяльність сприяє розвитку у дітей уваги, а саме підвищується її стійкість, формується довільне запам'ятовування. Л.Пантелєєва наголошує на тому, що дошкільнятам не слід пропонувати теми, зразки і методи роботи з природним матеріалом, оскільки це згубно для дитячої творчості, прояву індивідуальності.

Одним з улюблених, цікавих і привабливих в старшому дошкільному віці є аплікація з паперу. Діти з легкістю засвоюють різноманітні художні техніки: різана аплікація, рвана аплікація, мозаїка, колаж тощо. Численні експериментальні дослідження вказують на те, що дітям зовсім не байдуже, що робити, адже чим більш корисніші, зовні привабливіші вироби має бути зроблено, тим з більшим захопленням, цікавістю і енергійністю вони їх виготовляють.

Працюючи в техніці аплікації дошкільник відчуває цілу гаму позитивних емоцій. Гарний, функціональний виріб – один з основних мотивів, що спонукає дитину до подальшої творчості, до прагнення створювати або вдосконалювати що-небудь самому, власними зусиллями, отримуючи при цьому задоволення, як від динаміки свого розвитку, так і від самого процесу роботи, який з повним правом можна назвати творчістю.

Однак, щоб аплікація перетворилася на основне джерело розкриття внутрішніх задатків і здібностей дитини, необхідний комплексний підхід до її організації і погляд на аплікацію не як на самоціль, а як на потужний засіб всебічного розвитку і виховання. З цією метою працюючи над аплікацією варто забезпечувати інтегративний підхід, включаючи в структуру заняття елементи гри, пісень, твори художньої літератури тощо.

Для розвитку творчої активності старших дошкільників необхідно, щоб елемент новизни, незавершеності був присутній на кожному занятті; необхідно, щоб перед дитиною була велика різноманітність доступних художніх технік, що дають поживу для розуму, розвитку уяви, спостережливості, розширенню кругозору.

Важливою складовою художньо-практичної діяльності, яка націлена на розвиток творчої активності дитини є проектування власного виробу (аплікації). В даному випадку дитина розробляє аплікацію повністю самостійно, визначає її композицію, кольорову гамму, призначення тощо.

Важливим у розвитку творчої активності дітей є те, що образ, створений уявою, ніколи не може бути остаточним в умовах творчої діяльності дитини. Його вдосконалення безмежно. Не зупинятися на досягнутому – основний принцип успішного розвитку творчої активності дитини в процесі художньо-практичної діяльності. Таким чином, творча активність дошкільника, спрямована на пізнання, перетворення, використання предметів і їх властивостей в новій якості та є головним джерелом і умовою вираження індивідуальності.

2.2 Розвиток творчої активності дошкільників шляхом підсилення мотиваційної складової

Аналіз актуального стану розвитку творчої активності в процесі художньої праці свідчить, що в цілому діти проявляють досить низький рівень оригінальності, самостійності та ініціативи. Незрілість мотиваційної сфери дитини, відсутність установки на творчу діяльність не тільки веде до поверхневого, фрагментарного засвоєння матеріалу, але і в більшості випадків стає причиною недбалого, байдужого ставлення до виконання запропонованого завдання, невміння виконати його якісно.

Якщо дошкільник бачить перспективу практичної діяльності, активізується його мислення, пам'ять, уява, порушується допитливість у вигляді прагнення дізнатися якомога більше нової пізнавальної інформації, цікавих фактів. Отже, розвиваючи творчу активність, необхідно, перш за все, визначити для дитини у чому полягає мета і мотиви її діяльності. Дитині важливо знати, навіщо вона робить той або інший виріб, композицію тощо.

У нашому дослідженні ми виходили з того, що творча праця повинна бути позитивно мотивованою, не нести в собі негативних емоцій і хвилювань. Вона базується на внутрішній потребі дитини в діяльнісному пізнанні і творчому відображенні предметів і явищ навколишньої дійсності. Відповідно до цього з дітьми старшого дошкільного віку була проведена попередня робота по формуванню мотиваційної готовності до майбутньої творчої діяльності. Її завдання були направлені на те, щоб викликати у дошкільнят бажання, прагнення:

- розширити свій кругозір, оволодіти в процесі творчої праці новими вміннями і навичками, позитивними якостями особистості;
- використовувати для збагачення свого досвіду різні джерела самостійного, творчого отримання інформації, ініціативно вести її пошук;
- проявити свою індивідуальність, неповторність в процесі виготовлення оригінальних, самобутніх виробів; опиратись на позитивні емоції, почуття радості, задоволення від досягнення особистісного результату;

- доставити радість близьким людям, внести свій оригінальний, індивідуальний внесок в загальну справу, отримати схвалення оточуючих.

На даному етапі дослідження перед дошкільнятами розкривалась практична значущість і неповторність інноваційної трудової діяльності. Обґрунтовувалася взаємозв'язок між загальношкільними компетентностями і можливістю їх широкого застосування в створенні оригінальних виробів.

Навчання дошкільнят в основному будувалося на використанні вербальних методів і прийомів навчання з проблемно-пошуковою спрямованістю. З дітьми проводилися бесіди, читалися і аналізувалися вірші, розповіді, казки, прислів'я і приказки про працю людей, її важливість і необхідність; організовувалися проблемні ситуації, що дозволяли дитині самостійно, творчо підійти до правильного усвідомлення (Додаток Г).

У ході експерименту наша робота була спрямована на те, щоб діти навчалися самостійно визначати тему майбутньої роботи, бачити проблему і знаходити оригінальні, неповторні шляхи її вирішення, застосовувати отримані раніше знання в нових нестандартних ситуаціях, діяти відповідно до свого індивідуального стилю тощо. При цьому система виконання творчих завдань опиралась на внутрішню креативну спрямованість особистості дошкільника; діти отримували установку на самостійну творчість, внесення індивідуальних елементів в кожен аплікаційний виріб, виражаючи власні ідеї, створюючи художній образ та передаючи емоційне ставлення до нього.

Спрямовуючи роботу педагога на розвиток творчої активності дитини засобами аплікації, ми виокремили наступні педагогічні умови:

1. Забезпечення розвивального середовища іграми, наочними і дидактичними посібниками, матеріалами та інструментами тощо, що сприяють прояву і розвитку дитячої творчості в процесі художньої праці.

2. Створення атмосфери креативного взаємодії між дітьми і педагогом:

- надання дитині свободи у виборі робочого місця, теми роботи, матеріалів і інструментів для втілення задуму, оздоблення виробу, можливості звернутися за допомогою до педагога (або однолітка);

- прояв педагогом доброзичливості до дітей, його відмова від різкої

критики і негативних оцінок творчої діяльності дитини, співпраця вихователя і дітей в процесі аплікації;

- заохочення педагогом висловлювання і реалізації дітьми оригінальних ідей, нестандартних рішень, прагнення дитини до саморозвитку, самовираження; формування у трудовій діяльності продуктивного мислення кожної дитини.

3. Залучення дошкільнят до різноманітної творчої діяльності шляхом забезпечення креативного підходу до організації занять з аплікації.

Головною умовою і мотивом до прояву дитячої самобутності в процесі аплікації є атмосфера взаємоповаги, відкритості і дружелюбності, тому роботу зі старшими дошкільниками намагалися будувати у вільній, невимушеній атмосфері. Формуванню мотивації творчої діяльності сприяє проведення з дошкільниками серії бесід про працю людей, про її важливість і необхідність. У процесі бесід акцентувалась увага на такі основні аспекти:

- праця дорослих проявляється не тільки у виконанні домашніх обов'язків, але і в організації свого робочого місця на підприємстві, у прояві турботи про оточуючих людей. Кожна людина виконує свої, характерні лише для даної професії обов'язки, і її праця неповторна, індивідуальна, творча.

- трудова діяльність є мірилом добробуту і поваги кожного члена суспільства.

- творча праця надихає, стає улюбленою, якій людина розкриває свій потенціал та присвячує значну частину свого часу.

- творча діяльність людини спрямована на створення культурних цінностей. До продуктів творчості відносять картини, книги, скульптуру, архітектурні споруди, ексклюзивні прикраси, одяг, музичні твори тощо. Перераховані предмети мистецтва відрізняються зовнішньою привабливістю (естетичністю), досконалістю виготовлення, оригінальністю (несхожістю), художньою виразністю, наявністю глибокого внутрішнього сенсу.

- творча праця дозволяє людям висловлювати в оригінальних творах свої почуття, думки, ставлення до світу. Вона є важливим джерелом вдосконалення майстерності, розширення кругозору, пізнання і

перетворення навколишньої дійсності.

Бесіди з дітьми мають проводитись у формі активного діалогу, залучаючись до якого, кожна дитина з задоволенням відповідає на поставлені запитання, приводить історії з життя своєї родини, близьких людей. Разом з тим діти мають можливість задуматися про необхідність систематичної праці, усвідомити наскільки це важливо і непросто, тим самим створюється початкова установка на процес творчості, формується пізнавальна мотивація.

Важливим кроком є ознайомлення дітей з різноманітними джерелами самостійного, творчого отримання інформації. У ході обговорення педагог повинен надати можливість висловитися кожній дитині, залучити до розмови апатичних і малоактивних дітей, сприяючи тим самим розвитку їх мовної активності, вміння опонувати, вислуховувати друзів, не відволікатися.

Знайомство дітей з різними джерелами отримання інформації дозволяє розширити кругозір дітей, уточнити їх уявлення про засоби комунікації, сприяє розвитку допитливості, прагнення до самостійного, творчого відкриття нових знань. Слід зазначити, що з метою формування усвідомленого, стійкого ставлення до майбутньої творчої діяльності ми акцентували увагу дітей на розумінні суспільної цінності і значущості компетентностей, які формуються; розглядалися конкретні ситуації активної творчості дошкільників та дорослих в житті та праці.

Наприклад, дітям пропонувалося згадати, ситуації, де вони спостерігали або були задіяні до творчої діяльності, розповісти в чому полягає творчість праці їхніх батьків, близьких людей. Даючи відповіді на питання, дошкільнята виокремлювали яскраві прояви творчості в роботі людей різних професій, встановлювали взаємозв'язок між майстерністю, професіоналізмом людини і важливістю регулярних тренувань, самовдосконалення, саморозвитку для досягнення найбільш високих результатів у конкретному виді діяльності. В результаті чого у них складався позитивний образ творчої діяльності.

Наведемо окремі висловлювання дітей: «...побудувати цегляний будинок зможе будь-який будівельник, а ось звести замок із сірників або з

піску може тільки творча людина», «...перукар може зробити зачіску, яку ще ніхто не бачив, наприклад, він може створити з волосся вежу або замок», «...створити гарний одяг з паперу, соломи або копійок може тільки творчий кравець», «...кондитер може здивувати людей композицією з цукерок, крему або шоколаду», «...дуже незвично буде виглядати одяг з різнокольорових кришечок для пластикових пляшок».

Для активізації творчого мислення, допитливості і винахідливості необхідно на етапі формування мотиваційної готовності до творчої діяльності поєднувати пояснювально-ілюстративні та евристичні методи навчання. Використання евристичних методів найбільшою мірою сприяє розвитку пізнавальної активності, ініціативи і кмітливості дитини, оскільки направлено на самостійне, творче знаходження правильного рішення. Дітям були запропоновані наступні творчі завдання: «Що трапиться, якщо зустрінуться герої різних казок? (Наприклад, Колобок і Змій Горинич, Лисичка і Котигорошко тощо)», «Як би ти себе поведив, опинившись на місці Попелюшки?», «Що ти будеш робити, якщо потрапиш на безлюдний острів?», «Як може виглядати телевізор майбутнього?», «Що може статися, якщо на Землі не залишиться жодного кравця», «Розповісти казку «Лисичка і журавель» від імені головного героя». При чому, діти не лише обговорювали різні ситуації, а й виготовляли аплікації до епізоду, який був для них найбільш вагомим.

Атмосфера креативної взаємодії під час проведення бесід, виконання дітьми творчих завдань заохочувалась проявами незалежності, неординарності, індивідуальності і рішучості. Кожну думку вислуховували і з повагою ставилися до думки незалежно від її оригінальності, ексцентричності або навпаки наївності і простоти. Наше дослідження передбачало, що педагогічне керівництво дитячою творчістю, не допускає нав'язливих думок і розпоряджень, зводиться лише до непрямого керування діяльністю дошкільників у формі пропозицій, порад і заохочень.

Вихователь, вірячи в сили і можливості, дитини, сприяє розвитку і зміцненню у неї бажання творити самостійно, імпровізувати, розповідати

іншим дітям свою казку, вірш, розповідь. Якщо це вдається дитині, вона відчуває радість, із задоволенням включається в творчу роботу. Позитивна мотивація стає внутрішньою, креативною потребою дитини-дошкільника, що забезпечує готовність до тривалих трудових зусиль, до досягнення результатів праці, сприяє стійкому, «живому» інтересу до творчої діяльності.

Таким чином, саме через формування мотиваційної складової творчої активності в процесі художньої праці забезпечується усвідомлене ставлення дошкільнят до практичної діяльності, задається установка на процес творчої праці.

2.3. Реалізація розвивальних можливостей аплікації в процесі пізнавальної діяльності дітей старшого дошкільного віку

Розвиваючи творчу активність, важливо враховувати, що засвоєння дитиною когнітивних репрезентативних структур є необхідною основою, передумовою будь-якого виду творчої практичної діяльності, в процесі якої проявляється активне ставлення до навколишньої дійсності, задоволення пізнавальних потреб.

Дошкільнята, у яких практично відсутні необхідні для виготовлення творчих робіт знання, реалістичні уявлення, не зможуть повною мірою реалізувати свої потенційні можливості, створити оригінальний, неповторний виріб (аплікацію). Зважаючи на це в ході формувального експерименту ми акцентували увагу на пізнавальній діяльності дошкільників, оскільки вважаємо це головною умовою розвитку творчої активності.

Для досягнення найбільш високих результатів ми опирались на такі принципи розвитку творчої активності [44]:

- принцип системності, цілісності, здійснення міжпредметних і внутрішньо предметних зв'язків;
- принцип оптимальності, що передбачає єдність і оптимальне поєднання теорії та практики, репродукції і творчості, індивідуального і колективного, раціонального і емоційного, оптимальної складності та проблемності;

- принцип динамічності, що передбачає перехід розвитку в саморозвиток, навчання в самонавчання;
- принцип організації і стимулювання творчого процесі, що спрямований на зворотний зв'язок.
- принцип соціалізації, що передбачає зв'язок навчання і виховання з життям і практикою; співробітництво (співтворчість).
- принцип індивідуалізації, який спрямований на врахування вікових та індивідуальних особливостей дітей, заохочення успіху.

Реалізація когнітивного компоненту творчої активності забезпечується дотриманням визначеної системи заходів: раціональним співвідношенням пояснювально-ілюстративних і дослідницьких, евристичних методів навчання; розширенням кругозору дітей шляхом самостійного, творчого використання різних джерел інформації; пріоритетним використанням інтеграційних принципів художньої діяльності.

Для реалізації когнітивного компоненту в процесі розвитку активної творчості основна увага має спрямовуватись на те, щоб діти активно брали участь в дискусіях і обговореннях; пропонували свій варіант можливого рішення пізнавальної завдання; відстоювали свою думку і при цьому поважали думку товаришів; використовували знання, отримані на інших заняттях; вдало переносили засвоєний спосіб рішення пізнавального завдання в аналогічні умови; самостійно висвітлювали своє бачення.

А.Запорожець стверджував, що «дитяча творчість існує», і звертав увагу на те, що необхідно навчитися управляти особливостями її прояву, розробляти методи, які спонукають і розвивають дитячу творчість. Він відводив велику роль художній діяльності. Не можна не забувати і про те, що художня діяльність дає багатий емоційний досвід. Цей досвід не тільки викликає переживання, а й пізнає його, а через пізнання почуття воно веде до оволодіння ним.

Інтерес до художньої діяльності дітей обумовлюється її важливістю для розвитку особистості дитини, і з роками потреба в ній не слабшає, а дедалі збільшується. Процес зображувальної діяльності сприяє формуванню таких

розумових операцій, як аналіз, синтез, порівняння, узагальнення. Зображення різних за формою предметів потребує їх зіставлення та встановлення відмінностей. Разом з тим діти вчать порівнювати предмети, явища та виділяти в них загальне та відмінне, об'єднувати предмети за схожими ознаками.

При проведенні занять з аплікації виникають сприятливі умови для формування таких якостей, як ініціативність, допитливість, розумова активність та самостійність, цікавість. Велике значення зображувальної діяльності полягає в тому, що вона є засобом естетичного виховання. У процесі зображувальної діяльності створюються сприятливі умови для розвитку естетичного сприймання та емоцій, які поступово переходять в естетичні почуття.

Основним завданням вихователя є створити таке предметно-розвиваюче середовище, щоб наповнити повсякденне життя дитини цікавими справами, проблемами, ідеями, сприяти реалізації дитячих інтересів і життєвої активності. Організуючи діяльність дітей, вихователь розвиває у кожній дитині ініціативність, активність, гнучкість. Виходячи з цього необхідно створити в дошкільному закладі такі умови, де естетичне, художнє виховання було б фоном виховної роботи, щоб дитина, переступаючи поріг дитячого садка потрапляла у середовище, яке сприяє розвитку естетичного смаку.

Реалізація розвивальних можливостей аплікації в процесі пізнавальної діяльності дітей старшого дошкільного віку буде можливою, якщо: наявні перспективні плани занять з дітьми; розроблена пізнавальна тематика занять; забезпечується систематичність; застосовуються різні форми організації занять (фронтальна, групова, індивідуальна); оформлене належним чином місце проведення занять; використовуються різні нетрадиційні прийоми аплікації; здійснюється ознайомлення дітей з різними видами і жанрами аплікації.

Продумуючи структуру заняття з аплікації вихователю варто пам'ятати, що у вступній частині необхідно викликати інтерес дітей до

процесу, використовуючи загадки, вірші, художні слова. Саме на цьому етапі вихователь має змогу мотивувати дітей. У процесі практичної роботи відбувається розвиток сприйняття кольору, форми, величини, простору, часу; розвиток основних властивостей уваги, збільшення обсягу пам'яті; розвиток наочних форм мислення і формування логічного мислення; формування розумових операцій (аналізу, синтезу, порівняння, узагальнення, класифікації, аналогії); розвиток творчої активності дитини, уяви, гнучкого, нестандартного мислення; розвиток мовлення, уточнення і активізація словникового запасу; розвиток дрібної моторики руки, підготовка руки до письма; розвиток комунікативних здібностей і навичок контролю поведінки; формування позитивної самооцінки, впевненості в собі.

Значення занять аплікацією для розвитку дитини полягає також у тому, що в процесі цих занять у дітей формуються морально-вольові якості: потреба і вміння доводити почате до кінця, зосереджено й цілеспрямовано займатися, допомагати товаришеві, долати труднощі і т.п. Образотворча діяльність сприяє вихованню у дітей доброти, справедливості, для поглиблення тих благородних почуттів, які виникають у них. Адже для створення аплікації необхідно докласти зусилля, здійснити трудові дії, оволодіти певними вміннями. Аплікаційна діяльність дошкільнят вчить долати труднощі, виявляти трудові зусилля, опановувати трудовими навичками. Спочатку у дітей виникає інтерес до перетворення паперу; поступово з'являються нові мотиви творчості – бажання отримати результат, створити певне зображення.

Захоплення аплікацією допомагає розвинути спостережливість, уяву, творчі здібності. Адже для того, щоб зробити, наприклад, пташку чи тварину в техніці аплікації необхідно знати їх форму, звички і манеру рухатися, інакше собака не буде схожа на собаку, а горобець на горобця. Якщо цього не зробити, то, швидше за все, робота не дасть бажаного результату стане чисто технічним повторенням зразка. Крім того, необхідно бачити і відчувати об'єкт, який ви хочете зробити. За допомогою аплікації у дитини відбувається формування любові до природи, вміння відчувати її красу і захоплюватися

нею, що має значення не тільки для розвитку дітей, а й для виховання, зокрема, для пробудження у дошкільнят патріотичних почуттів, чуйності до навколишнього, потреби до праці, сприяє фізичному загартуванню, а також розширенню кругозору.

Під час підготовки до занять вихователь має розуміти, що аплікація – це вид образотворчої діяльності, основне призначення якої-образне відображення дійсності. Аплікація є цікавою для дітей дошкільного віку. Аплікація – це специфічне образне пізнання дійсності. Як будь-яка пізнавальна діяльність має велике значення для виховання та розвитку дітей [56]. Для того щоб намалювати, вирізати, а потім наклеїти будь-який предмет, треба попередньо добре з ним ознайомитися, запам'ятати його форму, величину, колір, конструкцію розташування частин. Для розвитку дітей має велике значення поступове розширення запасу знань на основі уявлень про різноманітність форм просторового розташування предметів навколишнього світу, різні величини, різноманітні відтінки кольорів.

При організації сприйняття предметів і явищ важливо звертати увагу дітей на мінливість форм, величин (дитина і дорослий), квітів (рослини в різні пори року), різне просторове розташування предметів і частин (птах сидить, літає, клює зерна, рибка плаває в різних напрямках і т.д.); деталі конструкцій також можуть бути розташовані по-різному.

У процесі аплікації створюються сприятливі умови для розвитку естетичного сприйняття та емоцій, які поступово переходять до естетичні почуття, сприяють формуванню естетичного ставлення до дійсності. Для естетичного виховання дітей і для розвитку образотворчих здібностей дітей велике значення має знайомство з творами образотворчого мистецтва. Яскравість, виразність образів в картинках, скульптурі, архітектурі та творах прикладного мистецтва викликають естетичні переживання, допомагають глибше і повніше сприймати явища життя і знаходити образні вираження своїх вражень у малюнку, ліпленні, аплікації. Поступово у дітей розвивається художній смак. Головне завдання у вихованні та розвитку дітей за допомогою аплікації – це пробудження у дітей емоційного ставлення до

навколишньої дійсності. Природа є одним із факторів, що впливає на виховання та розвиток, вона невичерпне джерело естетичних вражень і емоційного впливу на дитину. Любов до рідної природи виховується з раннього віку. Саме в цей час необхідно прищеплювати дітям любов до краси, гармонії, доцільності, єдності, які панують у ній. [43,с.70].

Зміст і багатство почуттів, виражених за допомогою аплікації, перебувають у прямій залежності від характеру сприйняття. У відповідності з віком естетичне сприйняття має свої особливості, зумовлені запасом уявлень, і обсягом життєвого досвіду дітей. Вихователь має враховувати, що захоплення аплікацією допомагає розвинути спостережливість, емоційність, гнучкість мислення, відчуття краси. Аплікація збагачує психіку дитини, удосконалює її органи чуття і естетичний смак. За допомогою аплікації у дитини відбувається формування любові до природи, вміння відчувати її красу і захоплюватися нею.

Розвиток творчої активності дитини засобами аплікації включає в себе дві взаємопов'язані сторони: зовнішню – це завдання, зміст, засоби і методи естетичного виховання і внутрішню – творчо-перетворюючу діяльність дитини, яка під керівництвом педагога поступово долучається до прекрасного, формує естетичну культуру особистості.

Вихователь має пам'ятати, що йому потрібно активізувати у дітей емоційно-чуттєвий досвід, підібрати ефективні форми творчості на заняттях з аплікації з метою зацікавлення до даного виду діяльності, звертатись до досвіду народу, демонструвати роботи відомих майстрів, забезпечувати емоційний комфорт на заняттях з художньої творчості.

Таким чином, вихователь, який працює з дітьми старшого дошкільного віку, повинен сам бути творчою особистістю, що уникає шаблонів і формальностей в освітньому процесі, екстраординарно підходить до вирішення поставлених завдань, сприяє підвищенню рівня творчої активності дитини, зміцнює її прагнення до вдосконалення. Пріоритетом має бути розвиток індивідуальності дитини, розкриття її здібностей та творчого потенціалу.

2.4. Реалізація діяльнісного компоненту творчої активності дітей старшого дошкільного віку засобами аплікації

Діяльнісний підхід, що є підґрунтям розвитку творчої активності, передбачає вирішення цілого ряду взаємопов'язаних завдань, основними з яких є:

- сприяння виникненню і прояву індивідуальності, незалежності, рішучості, оригінальності, винахідництва, формуванню пізнавальних інтересів і нахилів;
- розвиток комунікативних, образотворчих, художньо-творчих здібностей в процесі роботи над аплікацією;
- вдосконалення художньо-конструктивних, загальнонавчальних, технологічних компетентностей, досвіду колективної взаємодії в процесі створення аплікації;
- розвиток вміння бачити і розуміти виразні засоби творів декоративно-прикладного мистецтва, передавати своє ставлення до зображувального предмету;
- формування здатності встановлювати взаємозв'язки між предметами і явищами навколишньої дійсності, вміння вільно орієнтуватися в інформації різного роду;
- залучення дітей до активного використання результатів своєї творчої роботи в ігровій, театралізованій діяльності тощо.

Основними методами і прийомами, які є доречними для використання в процесі формуванні у дошкільників діяльнісного компоненту творчої активності, є: евристична бесіда; інструктаж з пропущеною дією; тренувальні вправи на креативне застосування художньо-практичних умінь; рішення дивергентних завдань, проблемно-практичних ситуацій; варіативні завдання на пошук раціональних способів дії; експериментування з художніми матеріалами і способами їх обробки; виконання інтеграційних творчих робіт, їх аналіз та оцінка; ігрові завдання з креативною динамікою, мозковий штурм тощо.

Місце, роль, характер використання окремих методів має поступово

змінюватися. Так, на початковому етапі роботи над аплікацією з різних матеріалів велике значення надавалося розгорнутому поясненню з опорою на зразок, повторення з метою закріплення раніше вивченого матеріалу. На етапі самостійної роботи над аплікацією використовувалися варіативні творчі роботи та завдання.

Реалізація діяльнісного компоненту творчої активності забезпечувалася шляхом:

- навчання дошкільнят уявному проектуванню трудової діяльності з подальшим творчим виконанням завдання;
- безпосереднього знайомства дітей зі способами і прийомами роботи з різними пристроями, інструментами і матеріалами;
- встановлення оптимального співвідношення між репродуктивною і продуктивною діяльністю дітей, що передбачає поступове зростання самостійності, оригінальності, ініціативи;
- створення ситуацій незавершеності, що орієнтують дітей на пошук найбільшої кількості конструктивних рішень ігрових проблемних завдань;
- варіативності творчої діяльності в процесі інтегративного навчання.

Основна робота має бути спрямована на формування у дітей таких якостей творчої особистості, як цілеспрямованість, самостійність, ініціативність, готовність до постановки та вирішення «відкритих», нестандартних, завдань. Підтримуючи думку Н. Ветлугіної, Т.Комарової про те, що чим активніший дошкільник під час підготовки до занять, тим активніше він проявляє себе в процесі виконання роботи, вважаємо за потрібне залучати дітей до підготовки робочого місця, підбору необхідних матеріалів та приладдя, ускладнюючи ступінь їх самостійності в залежності від етапу проведеної роботи [15].

Разом з тим дитині шостого року життя, що не має достатнього досвіду творчої діяльності, дуже важко відразу, без підготовки придумати щось нове, незвичайне. Йому необхідно, перш за все, опанувати такими вміннями і навичками образотворчої діяльності, як вирізання, згинання, складання, обривання, скручування, склеювання тощо. Відповідно, важлива роль тут

відводилася тренувальним вправам.

Спочатку дошкільники мають виготовляти аплікацію з різних матеріалів під безпосереднім контролем вихователя, з використанням послідовних інструкцій, шаблонів і заготовок. Провідне значення надається встановленню раціонального взаємозв'язку між репродуктивним і творчим компонентами практичної діяльності. У свою чергу це дозволило не тільки сформуванню у дитини необхідні практичні вміння, а й навчити її передавати своє ставлення до зображуваного предмету: кольором, фоном, елементами декору, просторовим розташуванням складових частин виробу. Такі роботи, незважаючи на зовнішню простоту і не витіюватість, відрізняються особливою яскравістю, «живістю», емоційністю, своєю несхожістю.

Важливо, щоб від заняття до заняття елементи самостійності, незалежності і творчості дітей зростали, на другий план відходили репродуктивні методи навчання. Дошкільники мають плавно переходити від завдань за зразком до завдань творчого характеру, за власним задумом (Додаток Д). Усвідомлюючи, що до складу роботи, всупереч її новизні і складності, входить багато знайомих і досить відпрацьованих знань, операцій, прийомів діяльності діти з особливим бажанням і зацікавленістю будуть прагнути передавати самобутність, неповторність образу, пропонуючи різні прийоми роботи для втілення задуму.

Вихователь має будувати роботу таким чином, щоб самостійна діяльність дошкільників під час аплікації частково набувала пошукового характеру – дітям пояснюються лише загальні принципи роботи, а способи її виконання вони знаходять самостійно.

Опираючись на вікові особливості дітей старшого дошкільного віку ми пропонуємо приблизну тематику і зміст занять з аплікації. Основна мета занять полягає у забезпеченні всебічного, гармонійного розвитку дитини за допомогою аплікації. Саме тому в структурі, змісті і в методичних рекомендаціях з організації занять аплікацією закладена інтеграція навчання, що передбачає взаємозв'язок даного виду діяльності з ознайомленням з навколишнім світом, розвитком елементарних математичних уявлень,

мовлення, музикою, фізичної культурою, екологією, художньою літературою, малюванням, конструюванням тощо.

Механізмом інтеграції є образ, створений засобами різних видів мистецтва. Зважаючи на це дошкільники вчаться бачити і передавати художні особливості в різних видах творчої діяльності:

- 1) в художньо-мовленнєвій діяльності (рима, порівняння, епітет, метафора, гіпербола);
- 2) у театралізованій діяльності (міміка, жест, рух, інтонація тощо);
- 3) в образотворчій діяльності (розмір, форма, обсяг, композиція, колір, пропорція, динаміка).

Поступово до дітей приходить розуміння того, що образ одного і того ж об'єкту, явища створюється специфічними засобами виразності, що притаманні для різних видів мистецтва. Наприклад, по-різному образи осені представлені в ліричних творах І. Блажкевич «Кленове листя», Б.Чалий «Осінь», В.Бойченко «Тиха осінь», в музичних творах П.І. Чайковського «Жовтень. Осіння пісня», «Листопад» (з циклу «Пори року») тощо. це дає поштовх до правильного вибору художніх прийомів у процесі виготовлення аплікації.

Позитивним в даному випадку є те, що перехід від одного виду діяльності до іншого, зміна прийомів роботи стимулює пізнавальну активність старших дошкільників, не дає їм відчуття монотонності і одноманітності. Крім того, реалізація інтегративних зв'язків дозволяє дітям найбільш повно і яскраво проявити свої художньо-творчі здібності в одному або декількох видах діяльності, пізнати предмети і явища навколишньої дійсності з різних сторін.

Враховуючи багатосторонній вплив аплікації на психічний, інтелектуальний, творчий розвиток дитини, ми вважаємо, що цей вид діяльності є засобом розвитку творчої активності через призму:

- 1) екологічного виховання. В процесі виготовлення дітьми фігурок птахів, тварин, рослин діти отримують інформацію екологічного характеру про їх звички, середовища проживання, спосіб життя. Повчальні бесіди і

розповіді про тварин навчають дітей уважному, дбайливому ставленню до представників фауни.

2) математичної освіти. Старшим дошкільникам доречно буде пропонувати наступні математичні завдання: «Які геометричні фігури ти знаєш?», «Де і які геометричні форми можна побачити у будинку, в дитячому садку, на вулиці?», «Чи можна з геометричних фігур скласти тварину або пташку?». Знайти і показати протилежні сторони, кути, центр квадрата; вершину, кути трикутника; горизонтальні, вертикальні, похилі лінії; всі квадрати (трикутники) тощо. Підібрати необхідні геометричні фігури і викласти з них зображення зайця (лисиці, ворони, цуценя тощо).

3) мовного розвитку. Виготовляючи аплікацію, у дитини розвивається здатність чітко, грамотно формулювати свої думки, домовлятися про розподіл обов'язків в колективній діяльності. Дошкільники навчаються висловлювати свою думку про художній задум; вигадують розповіді, казки, загадки на теми виконаних творчих робіт.

4) художньо-естетичного виховання. Виконуючи різні вироби в техніці аплікації, дитина опановує умінням співвідносити між собою частини композиції за кольором, формою, величиною та поєднувати ці частини у єдину композицію, надаючи роботі закінченість, цілісність, виразність.

5) фізичного виховання. Актуальним є питання взаємозалежності творчості з фізичним розвитком дітей дошкільного віку. На думку Т.Кудрявцева, саме творча уява виступає сполучною ланкою між станом здоров'я і фізичним розвитком дитини та опосередковано впливає на їхню взаємодію.

5) ігрової діяльності. Вироби, виконані в техніці аплікації, можуть використовуватися в різноманітних іграх.

Таким чином, застосування інтегративного підходу у процесі роботи над аплікацією забезпечує можливість для виконання дошкільниками творчих робіт в процесі ігрової, мовної, образотворчої, театральної діяльності тощо.

Наведемо приклади дитячих загадок, які придумали діти до власної

аплікації: «Зірка, але не на небі (Морська зірка)», «Сірий, але не ослик, живе в лісі і не любить лисицю (Вовк)», «Колючий, але не ялинка (Їжак)», «Під водою лежить зелена подушка, а звать її ... (Жаба)», «Одягається конячка в смугасту тільняшку (Зебра)», «Захищається колючками, але не їжак (Дикобраз)», «Птах з мотором (Літак)», «Сама маленька, шубка сіренька. Хвостик довгенький, зубки гостренькі (Миша)», «Дає молоко, сама рогата, хвіст, як мітла. (Корова)», Багато голок, а шити ними не може (Їжак)».

Зазначимо, що важливим моментом у процесі виготовлення аплікації є надання дитині свободи в діях – вихователю не варто надмірно опікувати та контролювати творчу діяльність дитини, дитина старшого дошкільного віку в змозі самостійно визначити тему майбутньої роботи, підібрати необхідні для її виконання деталі, раціональний спосіб виготовлення тощо. Здобувши достатній досвід в вирізанні, склеюванні, складанні тощо, діти можуть створювати не окреме зображення, а цілісні композиції, об'єднані спільною темою. Цінність даного виду діяльності полягає не тільки в незвичайній яскравості, оригінальності, але й у функціональності, виразності аплікації. Тому важливо стимулювати дошкільників до використання аплікації під час гри, театралізованого дійства тощо.

У процесі розвитку творчої активності дошкільників важливим є використання різних технік виконання аплікації: рвана, мозаїка, різана, з м'ятого паперу тощо. Адже нехтування такими способами, як м'яття, розривання і скручування виявляється згубним для розвитку і прояву дитячої творчості. Зокрема, у дошкільнят виникають труднощі, пов'язані зі сприйняттям і побудовою художніх образів на основі встановлення асоціативних зв'язків між виразними можливостями використовуваного матеріалу і способом виготовлення аплікації.

Поряд з використанням різних художніх технік, як простих, так і більш складних, особливе значення має надаватись формуванню у дітей узагальнених способів творчої діяльності. Дані способи діяльності дають змогу застосовувати набуті уміння в нестандартних ситуаціях, легко орієнтуватись у змінених умовах. Самостійне інтегрування дитиною відомих

способів діяльності значно розширювало її розумові можливості, наштовхують на несподівані конструктивні рішення, на створення оригінального образу. Позитивно на розвиток пізнавальної активності дитини впливають використання ігрових моментів, які спонукають дітей висловлювати свої думки, почуття, переживання, ділитися найбільш яскравими враженнями про прочитане, побачене або почуте.

У процесі підготовки і виконання аплікації варто увагу дошкільнят акцентувати на пошуку більш вдалих варіантів вирішення поставленого завдання. Цьому сприятимуть питання проблемно-пошукового характеру. Наприклад: «Що можна зробити, щоб аплікація була неповторною, оригінальною?», «Що допоможе точніше передати характер, настрої роботи?», «Як за допомогою кольору можна передати настрої аплікацій?» тощо. Добре впоравшись з запропонованим завданням, отримавши результат високої якості, дитина відчуває радості, задоволення від усвідомлення того, що повірили у її сили і дали можливість самостійно виконати роботу.

Обов'язковою в роботі з дошкільниками має бути оціночний етап, коли дітям пропонується відзначити якість, своєрідність, незвичайність виконання як своєї вироби, так і виробів однолітків. Для цього має діяти виставки дитячих творчих робіт, мають розіграватись невеликі сценки, проводитись ігри в процесі яких діти використовували власноруч виготовлені аплікації. При цьому діти відзначають, що немає двох абсолютно однакових виробів, і, не дивлячись на те, що тематика може бути загальна, кожна робота відрізняється своїм характером, композицією, кольоровим вирішенням, внесеними змінами та доповненнями. Оцінці власних зусиль сприятиме складання дошкільниками невеликих розповідей-описів про свою аплікацію. Варто звернути увагу, що в основному, даючи оцінку чужим роботам, діти без особливих зусиль знаходять самі незначні похибки та невідповідності. До своїх же виробів вони менш об'єктивні: в основному відзначають лише позитивні сторони такі, як акуратність, правильне поєднання кольорів, знаходження оригінального художньо-образного вирішення. Тому, головне завдання в такій роботі – не акцентувати увагу дитини на недоліках, але і не

залишати їх без уваги. Бажано провести узагальнений аналіз аналогічних помилок, які характерні для багатьох робіт та обговорити можливості виправлення.

Таким чином реалізація діяльнісного компоненту творчої активності дітей старшого дошкільного віку засобами аплікації потребує системної роботи, яка базується на різноманітних формах, методах, прийомах. Розвиток творчої активності залежить від самої особистості, від її потреб та мотивів. Творча активність особистості зорієнтована на мету, повинна мати чітку спрямованість, а також ураховувати індивідуальну спрямованість, що в кінцевому результаті є готовністю і прагненням до творчої діяльності.

ВИСНОВКИ

Реалізація особистісно-орієнтованого підходу в роботі з дошкільниками вимагає пильної уваги до особистості кожної дитини, створення умов для найбільш повного розвитку її пізнавальних інтересів та здібностей, творчої незалежності, індивідуальності, самовираження в різних видах діяльності. Аналіз теоретичних джерел з проблеми розвитку творчої активності старших дошкільників в процесі роботи над аплікацією, а також проведення експериментальної частини дослідження переконливо показали актуальність і своєчасність звернення до означеної проблеми. Проведення теоретико-експериментального дослідження, мета якого полягала в теоретичному обґрунтуванню педагогічних умов та методичних особливостей використання потенційних можливостей аплікації у розвитку творчої активності дошкільників, дає підстави зробити такі висновки:

1. Аналіз психолого-педагогічної та методичної літератури дав змогу вивчити шляхи розвитку творчої активності дошкільників засобами аплікації. Адже аплікація має унікальні можливості впливу на дитину, тому виховання та розвиток потрібно розглядати не лише як процес набуття художніх знань і вмінь, а, насамперед, як універсальний засіб особистісного розвитку дошкільника на основі виявлення індивідуальних здібностей, різнобічних естетичних потреб та інтересів. Про що свідчать праці таких вчених, як Н.Богуславська, В.Василенко, В.Воронова, Н.Калашникова, М.Некрасова, В.Полуніній, Т.Разіна, Б.Рибакова, А.Салтикова, А.Чекалова та ін.

Важливим результатом оволодіння дитиною зображувальною діяльністю є усвідомлення себе активним суб'єктом творчості, сформованим емоційно-ціннісним ставленням до рукотворного світу. Показник творчої активності дітей старшого дошкільного віку визначається рівнем розвитку естетичного сприймання об'єктів та явищ, умінням працювати з різними матеріалами, використовувати різні техніки, добирати відповідні засоби реалізації задуму, виявляти творчу уяву, естетичну чутливість, емоційно-ціннісне ставлення до навколишнього.

Розглянувши психолого-педагогічні особливості організації занять з художньої праці у ЗДО ми визначили, що на заняттях з аплікації діти розвивають не лише свої здібності, а й виховуються, як творча особистість тому, що діти спостерігають за елементами народної культури, розглядають вироби відомих митців.

2. Дослідження науковців засвідчують, що період старшого дошкільного віку є унікальним у психічному становленні дитини, оскільки саме тоді закладаються фундаментальні основи розвитку, пробуджуються і змінюються передумови та механізми оволодіння різноманітними видами предметно-перетворювальної діяльності. Для успішного навчання і виховання дитини педагогу потрібно знати вікові особливості її психічного і фізіологічного розвитку.

Психологічні особливості у дітей характеризуються двома якісно новими рисами. Одна пов'язана з формуванням особистості дитини, інша з формуванням її діяльності. Дорослий стає для дитини не тільки членом сім'ї, а й носієм певної суспільної функції. Бажання дитини виконувати таку ж функцію призводить до протиріччя з реальними можливостями. Це протиріччя вирішується в процесі гри, яка стає провідним видом діяльності в дошкільному віці.

3. Результати проведених нами досліджень засвідчують, що значний відсоток дітей (48%) перебуває на низькому (репродуктивно-виконавському) рівні, 36% дітей – на середньому (ініціативно-виконавському) рівні розвитку творчої активності в процесі художньої праці і лише 16% - на високому (пошуково-творчому) рівні.

Таким чином, констатувальний експеримент дозволив виявити відсутність цілеспрямованої і систематичної роботи з розвитку творчої активності у дітей старшого дошкільного віку засобами аплікації. Вихователі, що працюють в групах, в більшості випадків не володіють сучасними методами і технологіями формування продуктивно-творчого мислення. Усі їхні зусилля зводяться переважно до вироблення у дошкільнят знань і вмінь, пов'язаних з процесом виготовлення виробу. Можна стверджувати, що

педагоги слабо орієнтовані на розвиток у дошкільників творчої активності.

Намагаючись забезпечити повноту засвоєння програмного матеріалу, нерідко самі вихователі гальмують творче самовираження дітей. В результаті, знаючи багато на словесному рівні, діти не можуть застосувати свої знання в практичних обставин і демонструють шаблонно-репродуктивний тип поведінки

4. Аналіз педагогічних джерел, передового досвіду роботи з дошкільниками, власні спостереження дають право стверджувати, що розвиток творчої активності дітей старшого дошкільного віку залежить, від дотримання таких педагогічних умов: підсилення мотиваційної складової в процесі роботи над аплікацією; реалізації розвивальних можливостей аплікації в процесі пізнавальної діяльності дітей; реалізації діяльнісного компонента творчої активності дошкільників засобами аплікації. Вихователь має пам'ятати, що йому потрібно активізувати у дітей емоційно-чуттєвий досвід, підібрати ефективні форми творчості на заняттях з аплікації з метою зацікавлення до даного виду діяльності, звертатись до досвіду народу, демонструвати роботи відомих майстрів, забезпечувати емоційний комфорт на заняттях з художньої творчості.

Проведене дослідження, звісно, не вичерпує всіх аспектів цієї багатосторонньої проблеми та потребує подальшого дослідження. Наступними напрямками наукової роботи є художньо-естетичне виховання дошкільників засобами аплікації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абушенко В. Л. Развитие // Всемирная энциклопедия: Философия / [Гл. науч. ред. и сост. А. А. Грицанов]. – М. : АСТ, Мн. : Харвест, Современный литератор, 2001. – 1312 с.
2. Ананьев Б. Г. О проблемах современного человекознания / Борис Герасимович Ананьев. – СПб. : П., 2001. – 263 с.
3. Артемова Л. В. Сучасні аспекти виховання дошкільників / Л. В. Артемова // Педагогіка і методика вищої школи: Навчально-методичний посібник для викладачів, аспірантів, студентів магістратури. – К. : Кондор, 2008. – с. 7
4. Базова програма розвитку дитини дошкільного віку “Я у Світі” (нова редакція). У2 ч. Ч. II. Від трьох до шести (семи) років / Аксьонова О. П., Аніщук А. П., Артемова Л. В. [та інші]; наук. кер. О. Л. Кононко. – К. : ТОВ МЦФЕР – Україна, 2014. – 452 с.
5. Базовий компонент дошкільної освіти України : наук. кер. : А. М. Богуш – К. : Видавництво, 2012. – 26 с.
6. Банников В. Н. Педагогические условия развития художественного интереса художественно-творческой активности учащихся на занятиях изобразительного, народного, декоративно-прикладного искусства : теор.-ориент. моногр. / В. Н. Банников. – М. : Изд-во ИОО МОРФ, 2004. – 163 с.
7. Бердяев Н. А. Кризис искусства / Николай Александрович Бердяев. – М. : Просвещение, 1918. – С. 30 – 31.
8. Березина Ю. Ю. критерии развития познавательного интереса у детей старшего дошкольного возраста / Ю.Ю.Березина // Теория и практика общественного развития. – 2013. – Вып. 8. – с. 192 – 195. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://cyberleninka.ru/article/n/kriterii-razvitiya-poznavatel'nogo-interesa-u-detey-starshego-doshkolnogo-vozrasta>. – Назва з екрана.

9. Бех І. Д. Особистість у просторі духовного розвитку : навч. посібник / І. Д. Бех. – К. : Академвидав, 2012. – 256 с. – (Серія “Альма-матір”).
10. Богоявленская Д. Б. Развитие творческих способностей и одаренность (в контексте гуманизации образования) / Д. Б. Богоявленский // Гуманизация образования, 1998. - № 1. с. 24 – 31.
11. Божович Л. И. Проблемы формирования личности / Л. И. Божович ; под ред. Д. И. Фельдштейна ; вступ. статья Д. И. Фельдштейна. – 2-е изд. – М. : Институт практической психологии ; Воронеж : МОДЭК, 1997. – 352 с.
12. Бондаревская Е.В. Гуманистическая парадигма личностно-ориентированого образования / Е.В. Бондаревская // Педагогика. – М. , 1997. № 4. с. 11 – 17.
13. Варій М. Й. Загальна психологія Навчальний посібник / 2-ге видан., випр. і доп. – К. : «Центр учбової літератури», 2007. – 968 с.
14. Ващенко Г. Загальні методи навчання : підручник для педагогів / Г. Ващенко. – К. : Знання, 1997. – 415 с.
15. Ветлугина Н. А. Методы эстетического воспитания и художественного обучения. / Н. А. Ветлугина // Основы дошкольной педагогики. М. : Педагогика. 1980. - 271 с.
16. Выготский Л. С. Педагогическая психология / Лев Семенович Выготский. М. : Педагогика Пресс, 1999. - 536 с.
17. Гальперин П. Я. Психология как объективная наука / П. Я. Гальперин // Избр. психол. труды / [под ред. А. И. Подольского]. Воронеж : НПО “МОДЭК”, 1998. - 480 с.
18. Гегель Г.В.Ф. Энциклопедия философских наук // Философия духа : в 3-х т. / Гегель Г.В.Ф.; [пер. Б.А.Фохта, отв. ред. Е. П. Ситковский]. – М. : Мысль. – Т.3. – 1977. – 578 с.
19. Голюк О.А. Обґрунтування компонентів творчого потенціалу майбутнього педагога ДНЗ та школи І ступеня / О.А. Голюк // Сучасні технології розвитку професійної майстерності майбутніх учителів :

- матеріали Всеукраїнської Інтернет-конференції, 28 жовтня 2015 р. // FOLIA COMENIANA: вісник Польсько-української науково-дослідної лабораторії дидактики імені Я. А. Коменського. – Умань: ФОП Жовтий, 2015. – С. 38-42.
20. Гончаренко С. У Український педагогічний словник / Семен Устимович Гончаренко. – Київ : Либідь, 1997. – 376 с.
  21. Григорьева Г. Г. Развитие дошкольника в изобразительной деятельности : учеб. пособ. [для студ. выс. пед. уч. зав.] / Г. Г. Григорьева. М. : Изд. центр “Академия”, 1999. - 344 с.
  22. Давыдов В. В. Проблемы развивающего обучения / Василий Васильевич Давыдов. – М. : Педагогика, 1986. – 240 с.
  23. Данилов М. А. Воспитание у школьников самостоятельности и творческой активности в процессе обучения / Михаил Александрович Данилов // Советская педагогика. – 1961. – № 8. – с. 32 – 42.
  24. Демченко І. І. Творчий розвиток учнів початкової школи засобами образотворчого мистецтва : дис. канд. пед. наук : 13.00.07 / Демченко Ірина Іванівна.– К. : Інститут проблем виховання, 2005. – 271 с.
  25. Житнік Т. С. Методика розвитку художньо-творчої активності дитини старшого дошкільного віку засобами образотворчого мистецтва / Т. С. Житнік та ін. // Педагогічна і суспільна підтримка обдарованих дітей і молоді : монографія; [за ред. О. Бочарової, Й. Аксман.] – Краків : Краківська Академія ім.А. Ф. Моджевського, 2013. – 433 с. – Розд.1, – с. 25 – 30.
  26. Загородня Є. Є. Розвиток творчого потенціалу майбутніх хореографів у освітньому середовищі вищих навчальних закладів культури та мистецтв : дис. канд. пед. наук. 13.00.01 /Є.Є.Загородня.–К., 2015.–21с.
  27. Запорожец А. В. Психология развития ребенка. // Избранные психологические труды : в 2-х т. / Александр Владимирович Запорожец; [под ред. В. В. Давыдова, В. П. Зинченко]. – М. : Педагогика. – Т.1. – 1986. – 318 с.

28. Інновації в дошкіллі. програми, технології, проекти, ідеї, досвід: посіб. / [авт.-упор.: Л.В.Калуська, М.В.Отрощенко]. – Тернопіль : Мандрівець, 2010. – 376 с.
29. Кардашов В. М. Художньо-творчий розвиток особистості : теоретичний та методичний вимір : моногр. / В. М. Кардашов. – Мелітополь : ТОВ “Видавничий будинок Мелітопольської міської друкарні”, 2007. – 256 с.
30. Коваленко Т. В. Формування творчої активності молодших школярів засобами української народної іграшки : автореф. дис. канд. пед. наук. 13.00.02. / Т. В. Коваленко. – К., 2002. – 20 с.
31. Комарівська Н.О. Розвиток творчого потенціалу дітей дошкільного та молодшого шкільного віку засобами фольклору / Н.О.Комарівська // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми : збірник наукових праць. – Вип. 46. – Вінниця, 2016. – С. 30-33
32. Коменский Я. А., Локк Д., Руссо Ж.-Ж., Песталоцци И. Г. Педагогическое наследие / [сост. В. М. Кларин, А. Н. Джуринский]. – М. : Педагогика, 1989. – 416 с.
33. Кондратенко Р. В. Діагностичний супровід розвитку та виховання старших дошкільників: навч.-методич. Посібник / Р.В. Кондратенко, В.Ф. Олійник, І.В. Онищенко [за заг. ред.. Р.Ф. Олійник]. – Кривий Ріг: КПІ, 2015. – 224 с.
34. Костюк Г. С. Здібності та їх розвиток у дітей // Костюк Г. С. // Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості / під ред. Л. М. Проколієнко. – К. : Рад. шк., 1989. – с. 307 – 373.
35. Крутій К., Гавриш Н. Новий закон України «Про освіту» : які зміни очікують на дошкілля? // Дошкільне виховання. – 2017. – № 11. – С.2-6.
36. Кудрявцев В. Т. Феномен детской креативности / Владимир Товиевич Кудрявцев // Дошкольное воспитание. – 2006. – № 5. – с. 71 – 78.
37. Куцакова Л. В. Воспитание ребенка-дошкольника: развитого, образованного, самостоятельного, инициативного, неповторимого,

- культурного, активно-творческого в мире прекрасного: метод, пособие / Л. В. Куцакова, С. И. Мерзлякова. М.: ВЛАДОС, 2004. - 35 с.
38. Леонтьев А. Н. Избранные психологические произведения / А. Н. Леонтьев. М.: Педагогика, 1983.- Т. 1., 1983.- 391 с.; Т.2. 1983. - 316 с.
39. Лернер И. Я. Дидактические основы методов обучения / Исаак Яковлевич Лернер. –М.: Педагогика, 1981. – 184 с.
40. Лихвар В. Д. Освіта і мистецтво : деякі аспекти трансформації характеру і змісту / В. Д. Лихвар // Матер. обл. наук.-практ. конф. вузів І і ІІ рівнів акредитації [“Науково-методична робота в вузі. Традиції і інновації”]. Харків, 1999. – с. 10 – 12.
41. Лук А. Н. Психология творчества / А. Н. Лук. М.: Наука, 1978.- 59 с.
42. Масол Л. М. Пропедевтика художнього сприйняття молодших школярів / Л. М. Масол // Проблеми естетичного виховання учнівської молоді : зб. наук. ст. – К., 1996. – Вип. 1. – с. 41 – 48.
43. Матюшкин А. М. Одаренность и возраст. Развитие творческого потенциала одаренных детей : учеб. пособ. / Алексей Михайлович Матюшкин. – М.: НПО МОДЕК. – 2004. – 190 с.
44. Міщиха Л. П. Психологія творчості : навч. посіб. [для студ. ВНЗ] / Лариса Петрівна Міщиха. – Івано-Франковськ : Гостинець, 2004. – 448с.
45. Моляко В. А. Здібності, творчість, обдарованність : теорія, методика, результати досліджень / [ред. В. О. Моляко, О. Л. Музика]. – Житомир : Видавництво ПП Рута, 2006. – 320 с. – (Бібліогр. : с. 306–319).
46. Пахальчук Н. О. Використання інтерактивних технологій у підготовці майбутніх учителів початкових класів до формування естетичного досвіду молодших школярів / Н. О. Пахальчук // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців : методологія, теорія, досвід, проблеми : зб. наук. пр. – К. ; Вінниця, 2008. – Вип. 16. – С. 427–431.
47. Педагогический энциклопедический словарь / [гл. ред. Б. М. Бим Бад;

- редкол. : М. М. Безрукин, В. А. Болотов, Л. С. Глебова и др.]. М. : Большая Российская энциклопедия, 2009. - 234 с.
48. Педагогічна і суспільна підтримка обдарованих дітей і молоді : монографія / Т. С.Житнік та [ін.]; за ред. О. Бочарової і Й. Аксман. – Краківська Академія ім.А.Ф.Моджевського, – Краків, 2013. – 433 с.
  49. Песталоцци И. Г. Избранные педагогические сочинения : в 2-х т. / [под ред. В. А. Ротенберг, В. М. Кларина]. – М. : Педагогика, 1981. – Т.2. 1981.- 416 с.
  50. Поддяков Н. Н. Развитие идей А. В. Запорожца в исследовании творческой активности детей / Н. Н. Поддяков // Вопросы психологии. 2005. №5. с. 113 – 118.
  51. Пономарев Я. А. Фазы творческого процесса / Яков Александрович Пономарев. – М. : Наука, 1983. – 336 с.
  52. Психологический словарь / [под ред. В. В. Давыдова, А. В. Запорожца, Б. Ф. Ломова и др.]. М. : Педагогика, 1983.- 448 с.
  53. Рубинштейн С. Л. Избранные психологические труды / Сергей Леонтьевич Рубинштейн. – М. : Наука, 1997. – 463 с.
  54. Руссо Ж.-Ж. Педагогические сочинения: в 2-х т. / [под ред. Г. Н. Джибладзе]. – М. : Педагогика, 1981. – Т.1. 1981.- 656 с.
  55. Савенков А.И. Психология детской одаренности / Александр Ильич Савенков.: Генезис, 2010. – 440 с. : ил. – (Учебник XXI века).
  56. 283. Сакулина Н. П. Воспитание творческой инициативы / Нина Павловна Сакулина // Дошкольное воспитание. – 1970. – № 1. – с. 44.
  57. Сухомлинский В. А. О воспитании / Василий Александрович Сухомлинский. – М. : Политиздат, 1979. – 415 с.
  58. Теплов Б. М. Избранные труды / Борис Михайлович Теплов. – М.:Педагогика, 1985. – Т.1. – 1985. – 329 с.
  59. Ушинский К. Д. Избранные педагогические сочинения / [Под. ред. Пискунова А. И., Костюка Г. С., Лордкипанидзе Д. О., Шабаетовой М.Ф.]. – М. : Педагогика, 1974. Т.1 – 2. 1974.- 584 с.

60. Философский энциклопедический словарь / гл. редакция: Л.Ф. Ильичев, П.Н. Федосеев, С. М. Ковалев, В.Г. Панов. – М. : Сов. энциклопедия, 1983. – 840 с.
61. Флерина Е. А. Эстетическое воспитание дошкольника / Е. А. Флерина. – М., 1961. – 334 с.
62. Цаплина О. В. Формирование творческой активности у старших дошкольников средствами предметно-пространственной среды детского сада : авт. дис. канд. пед. наук : спец. 13.00.07 / О. В. Цаплина. – М., 1998. – 20 с.
63. Чумичева Р. М. Взаимодействие искусств в развитии личности старшего дошкольника: дис. .канд. пед. наук / Р. М. Чумичева. – Р. на Дону, 1995.- 248 с.
64. Шевченко Г. П. Художественно-эстетическая воспитанность и образованность личности как необходимое условие формирования ее культуры / Г. П. Шевченко // Science and Education a New Dimension: Pedagogy and Psychology. – Vol. 9. – 2013. – P. 149 – 155.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

Анкета для вихователів

1. Який стаж роботи у ЗДО?

- а) 0 – 5 років?
- б) 6- 10 років?
- в) більше 10 років?
- г) більше 20 років?

2. З яким віком Вам подобається працювати у ЗДО?

- а) старшим дошкільним віком;
- б) молодшим шкільним віком;
- в) підлітковим віком;
- г) старшим шкільним віком;

3. У чому складність роботи з дітьми старшого дошкільного віку?

- а) недостатнє методичне забезпечення;
- б) вікові особливості та їх прояви під час заняття;
- в) особливі форми роботи (ігрові);
- г) свій варіант;

4. На що має бути націлена увага вихователя при підготовці дітей до школи?

5. Які види художньої праці Ви використовуєте у роботі з дітьми?

6. Які види художньо-практичної діяльності Ви вважаєте творчими?

7. Які труднощі у Вас виникають в процесі організації творчої діяльності дітей?

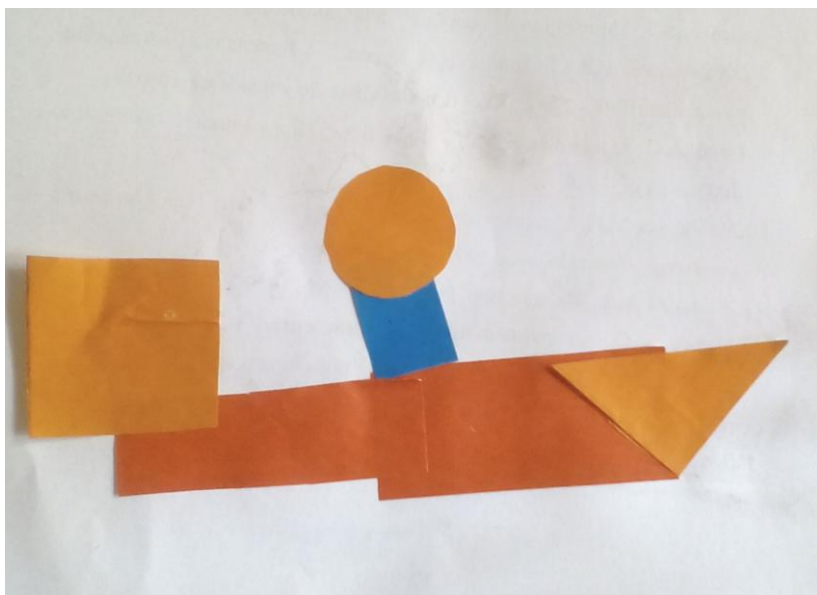
8. Визначте рівень власної підготовленості до керівництва творчою діяльністю дошкільнят в процесі художньої праці.

ДОДАТОК Б
Анкета для батьків

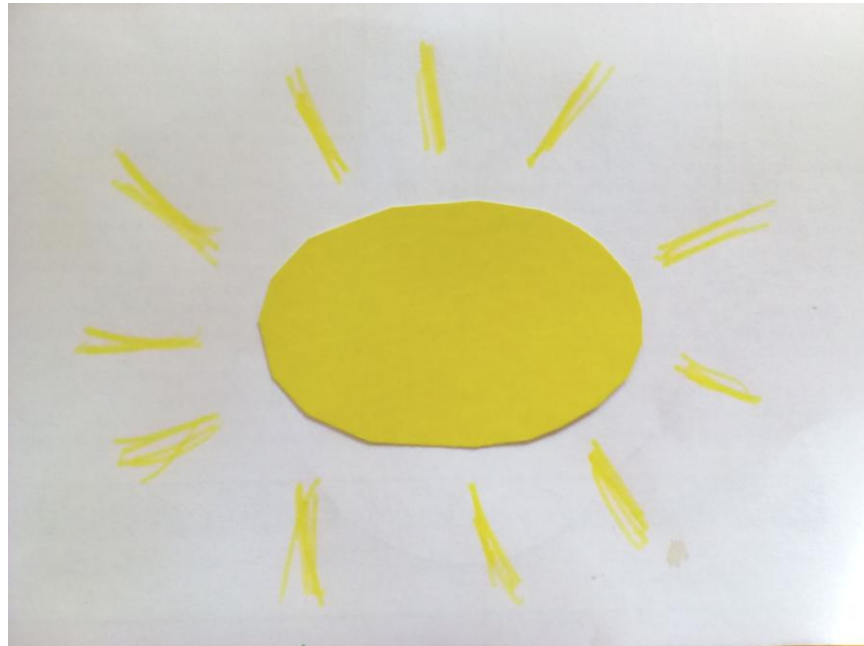
1. Чи малює/робить аплікацію Ваша дитина вдома?
2. Як часто Ваша дитина експериментує (матеріали, техніки, види діяльності)?
3. Ваша дитина із задоволенням працює на заняттях художньої праці?
4. Ваша дитина бере участь у виставках, конкурсах образотворчого мистецтва?
5. Відвідуєте Ви виставки, музеї (тощо)?
6. Підтримуєте Ви дитину під час експериментування?
7. Робите Ви зауваження дитині стосовно її творчої роботи?
8. Вчите дитину як треба малювати/робити аплікацію/ліпити?

ДОДАТОК В**Творчі роботи дітей (констатувальний експеримент)**

Творча робота Дмитра О. Низький рівень розвитку творчої активності

Творча робота Андрія Д. Середній рівень розвитку творчої активності

Творча робота Олі Г. Низький рівень творчої активності

Творча робота Наталки Б. Високий рівень творчої активності

ДОДАТОК Г

Питання для бесіди з дітьми старшого дошкільного віку для виявлення мотиваційної направленості на процес творчої праці

1. Яке з представлених занять тобі подобається найбільше: робота з папером (орігамі, аплікація), з пластиліном, з природним матеріалом, з використаними речами (котушки, коробки, гайки), робота з тканиною й нитками?

2. Ти хочеш дізнатися багато нового про працю людей, їх професії; про світ техніки, матеріалів і інструментів?

3. Тобі більше подобається, коли твої вироби виходять красивими, оригінальними, несхожими на інші або коли вони такі ж, як і у інших дітей? (Як ти прагнеш?).

4. Ти віддаєш перевагу, коли вихователь детально пояснює, демонструє, як виготовити виріб і потрібно за ним повторити, або коли дається завдання і необхідно здогадатися самому?

5. Тобі подобається працювати, допомагати своїм батькам? Як ти їм допомагаєш?

6. Що більше подобається: виконувати доручення, як показали дорослі або здогадуватися, як можна полегшити працю і сили?

7. Як ти думаєш, навіщо людині необхідно працювати?

ДОДАТОК Д
Творчі роботи дітей

«Квітка бажань». Робота Злати О.

«Гриб-мандрівник». Робота Данила Л.

«Жар-птиця». Робота Діани В.

«Сонячний ліс». Робота Вадима Ц.